

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra jihoslovanských a balkanistických studií

Bakalářská práce

Anna Kolovratníková

Sexuální menšiny v Chorvatsku

Sexual minorities in Croatia

Praha 2018

Vedoucí práce: PhDr. Ondřej Žíla, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé práce, PhDr. Ondřeji Žílovi, Ph.D., za jeho cenné rady a připomínky, jeho trpělivost a ochotu, se kterou přistupoval k vedení mé bakalářské práce.

Děkuji také svým rodičům za dlouhodobou podporu při studiích a v neposlední řadě také všem respondentkám, protože díky nim mohla tato práce vzniknout.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 22. dubna 2018

Abstrakt

Tato práce si klade za cíl vyložit situaci sexuálních menšin v Chorvatsku a zejména pak ve městě Rijece. Chorvatsko (a obecně země západního Balkánu) jsou známé svým důrazem na tradiční hodnoty, víru v Boha, a tedy jistým konzervatismem a antipatií vůči příslušníkům sexuálních menšin. Největší příčinu můžeme hledat v chorvatském, nacionalistickém režimu 90. let Franja Tuđmana, podporovaném katolickou církví. Po pádu Tuđmanova režimu došlo v otázce sexuálních menšin k postupnému zlepšení. Chorvatsko přijalo zákony chránící LGBTQI osoby a homosexuální páry mohou uzavřít životní partnerství. LGBTQI komunita vystupuje stále sebevědoměji, pravidelně se tu pořádají pochody hrdosti a aktivismu v této oblasti se věnuje hned několik organizací. Výzkum potvrzuje, že lesbické komunity v Rijece se žije dobře, je aktivní a v osobní rovině se necítí diskriminovaná. Na druhou stranu by si respondentky přály mít možnost adopce dětí a v chorvatské společnosti vidí nesnášenlivost, pramenící podle nich z přetrvávajících předsudků a tradičního pojetí genderových rolí muže a ženy.

Abstract

This work aims to explain the situation of sexual minorities in Croatia and the city of Rijeka, in particular. Croatia (and the countries of the Western Balkans in general) are known for placing an emphasis on traditional values, faith in God, and for certain conservatism and antipathy towards members of sexual minorities. Its main cause is rooted in the Croatian nationalist regime of Franjo Tuđman in the 1990s, which was supported by the Catholic Church. The situation and mentality towards sexual minorities has been improving since the fall of Tuđman's regime. Croatia has adopted laws that protect LGBTQI people and homosexual couples can obtain a legal-registered partnership. The LGBTQ community is coming into its own identity continuously, there are gay pride events organised regularly and there are numerous organizations devoted to the activism in this field. My research confirms that the lesbian community in Rijeka is content with its life and identity; it is active and it does not feel discriminated in the private sphere. On the other hand, the respondents would like to have an option to adopt children and eliminate some of the inherent intolerance in Croatian society which, according to them, results from persisting prejudices and from traditional conception of gender roles of men and women.

Klíčová slova

sexuální menšiny, LGBTQI, Chorvatsko, Rijeka

Key words

sexual minorities, LGBTQI, Croatia, Rijeka

OBSAH

1. Úvod	7
2. Pohlaví, gender a další pojmy	9
2.1. Definice sexuálních menšin	9
2.2. Vztah společnosti k sexuálním menšinám	11
2.2.1. Homofobie	11
2.2.2. Diskriminace	12
3. Sexuální menšiny v zemích západního Balkánu	13
4. Sexuální menšiny v Chorvatsku	16
4.1. Historie sexuálních menšin	16
4.2. Sexuální menšiny a náboženství	25
4.3. Společnost ve vztahu k sexuálním menšinám	26
4.4. Legislativa týkající se sexuálních menšin	28
4.5. Organizace angažující se za práva sexuálních menšin	29
4.5.1. Lezbijska organizacija Rijeka "LORI"	29
4.5.2. Lezbijska grupa Kontra	31
4.5.3. Iskorak	31
5. Metodologie výzkumu	33
5.1. Cíl výzkumu	33
5.2. Výzkumné otázky	33
5.3. Výzkumná metodologie a technika sběru dat	33
5.4. Popis výzkumného souboru a způsob výběru vzorku	34
6. Analýza a interpretace dat	36
6.1. Osobní zkušenost s diskriminací a nesnášenlivostí	36
6.2. Diskriminace a nesnášenlivost v Chorvatsku v obecné rovině	38
6.3. Důvody nesnášenlivosti	40
6.4. Život v Rijece	45
6.5. Angažovanost v boji za práva LGBT osob	47
6.6. Výhled do budoucna	48
7. Diskuse	51
8. Závěr	54
9. Zdroje	56

1. Úvod

Chorvatsko řadíme podle Evropské unie spolu se Srbskem, Makedonií, Černou Horou, Albánií, Bosnou a Hercegovinou a Kosovem k zemím západního Balkánu (Munter, 2018). Tyto země jsou známé jako jedny z nejméně tolerantních zemí k sexuálním menšinám v Evropě a také pro nedostatečnou legislativu chránící LGBTQI osoby. Na druhou stranu, Chorvatsko se v roce 2013 stalo jako první ze zemí západního Balkánu členem Evropské unie. Pro toto členství muselo splnit různé podmínky, mimo jiné upravit část své legislativy a zlepšit oblast lidských práv, kam spadá i ochrana menšin. Což se skutečně stalo, byla přijata široká škála antidiskriminačních zákonů a sexuální menšiny v Chorvatsku vystupují aktivněji. Každoročně se tu pořádají pochody hrdosti a od roku 2013 tu homosexuální páry mohou uzavírat životní partnerství, které by se dalo přirovnat k registrovanému partnerství u nás. Jistě také není bez zajímavosti, že Chorvatsko má větší škálu zákonů chránící LGBTQI osoby než Česká republika (ILGA, 2017). Nicméně, přes tato opatření nějakou formu diskriminace zažil každý pátý občan Chorvatska, přičemž příslušníci sexuálních menšin jsou jedni z nejohroženějších (Pučki pravobranitelj, 2016). Zároveň je Chorvatsko silně katolická země, což je spojeno s jistým konzervatismem k otázce LGBTQI. Jsou tu tak zdánlivě dva odlišné pohledy na věc, z hlediska formální situace sexuálních menšin a z hlediska té reálné. Záměrem tak bylo zjistit, jak se příslušníkům sexuálních menšin v Chorvatsku, konkrétně ve městě Rijece, skutečně žije. S výběrem tématu mi pomohlo to, že jsem měla naplánovaný Erasmus pobyt v Rijece. Tento přístav je mezi LGBTQI lidmi znám jako „gayfriendly“ město s výraznou komunitou LGBTQI osob, neboť tu má sídlo lesbická organizace LORI, která je ve městě aktivní a na celostátní úrovni spolupracuje i s jinými organizacemi.

Samotný text je rozdělen na dvě hlavní části, teoretickou a empirickou. Teoretická část se skládá ze čtyř hlavních kapitol. První kapitola je zaměřena na vymezení základních pojmů, které jsou klíčové pro pochopení dané problematiky. Následující kapitola dává otázku sexuálních menšin do kontextu se zeměmi západního Balkánu. Cílem je stručně porovnat právní ochranu LGBTQI osob v jednotlivých zemích a nastínit míru homofobie společností na západním Balkánu. Poslední kapitola už je věnována samotné situaci sexuálních menšin v Chorvatsku. Základní tématem této kapitoly je popis dějiny sexuálních menšin a vztahu společnosti k nim. Na otázku sexuálních menšin je také nahlédnuto z hlediska náboženství a legislativy. V neposlední řadě jsou též představeny organizace angažující se za práva LGBTQI osob, zejména rijecká organizace LORI, která je důležitá pro empirickou část práce.

Pro potřeby mé práce jsem využila rozličných zdrojů. Jedná se o šetření různých lidskoprávních organizací, na mezinárodní úrovni zejména o výzkumy Mezinárodní lesbické, gayské, bisexuální, trans a intersexuální asociace (International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association). Dalšími zdroji bylo velké množství internetových článků a již existujících výzkumů na podobné téma.

V empirické části se věnuji výsledkům mého výzkumu, jehož hlavním cílem bylo zjistit, jak samy příslušnice rijecké sexuální menšiny vnímají své postavení v chorvatské společnosti, jak vysvětlují vztah chorvatské společnosti k nim a jaké mají cíle v oblasti LGBTQI práv do budoucna. Pro své šetření jsem použila kvalitativní metodu, neboť je zaměřeno na konkrétní skupinu lidí a jejich zkušenost a stanoviska. Výzkum probíhal formou polostrukturovaných rozhovorů. Předposlední část práce tvoří diskuse nad zjištěnými údaji, kde shrnuji výpovědi lesbických žen, včetně jejich interpretace a srovnání s teoretickými údaji v první části práce. Poslední částí je závěr práce.

2. Pohlaví, gender a další pojmy

Pohlavím se rozumí biologické pohlaví, které lidi rozlišuje na základě primárních pohlavních znaků (Hartl a Hartlová 2000: 414) na muže a ženy (European Commission 1998: 50). To se však zdá být nepřesné, neboť někteří lidé nemají jednoznačné pohlavní znaky a neodpovídají ani mužskému, ani ženskému pohlaví. Přestože však v určitých případech nejsou tělesné odlišnosti zřejmé, považujeme je za dané. Na této výchozí kategorii pohlaví pak společnost konstruuje kategorii genderu (česky ne zcela přesně „rod“) (Hartl a Hartlová 2000: 176), neboli maskulinitu a feminitu.

S charakteristikami připisovanými našemu genderu se tedy nerodíme, ale určuje nám je společnost podle toho, zda jsme mužem či ženou. Určité role, chování, činnosti a postoje jsou pak vhodné pro „správné“ muže a jiné pro „správné“ ženy. Jelikož se jedná o zjednodušené a univerzální znaky, které nejsou platné pro spoustu jedinců, označujeme je jako genderové stereotypy. Je-li pak ženě a muži připisována odlišná hodnota, nazýváme tento postoj sexismem.

Na kategorii pohlaví a genderu dále staví sexuální orientace a sexualita jako taková. Sexualita je „*souhrn projevů a citění vyplývajících z tělesných i psychických rozdílů mezi pohlavími*“ (Hartl a Hartlová 2000: 532). Sexuální orientace je pak podle mnohých publikací eroticko-sexuální upřednostňování osoby stejného nebo opačného pohlaví (European Commission 1998: 53, Hartl a Hartlová 2000: 187). Tyto kategorie mají opět sklon k bipolaritě na základě ženského a mužského pohlaví, skutečnost nám ale ukazuje, že mají mnohem více vrstev. Zaprvé, jsou spojeny i s romantickou přitažlivostí, kterou nám do jisté míry stereotypuje společnost. Zadruhé se tato přitažlivost nevztahuje pouze na osoby stejného či opačného pohlaví, ale jiného pohlaví (nebo žádného) anebo i jiného genderu. Ani sexuální orientaci tedy nelze jednoduše rozdělit na heterosexuálnost a homosexualitu. Pokud se bavíme o pojmu sexuální menšina, nemyslí se tím automaticky homosexuální menšina, ale i další skupiny. V následující části se pokusím nastínit, jaké různorodé skupiny tento pojem zahrnuje.

2.1. Definice sexuálních menšin

Menšina je „*skupina lidí, které spojuje společná pozitivní identita odlišná vůči většině*.“ (Menšina, 2018). V případě sexuálních menšin je touto identitou sexuální orientace. Menšiny jsou často z důvodu odlišné identity znevýhodňovány (Hartl – Hartlová 2000: 310) a

nemají stejná práva jako většina (např. v mnoha zemích homosexuální páry nemají právo uzavřít manželský svazek na rozdíl od heterosexuálních párů).

Většinu v současné společnosti tvoří heterosexualita, což je eroticko-sexuální a psychická preference osoby opačného pohlaví (Hartl a Hartlová 2000: 187). Pod sexuální menšiny tudíž řadíme všechny skupiny lidí neheterosexuální orientace. Jak už však bylo řečeno, sexuální orientace není vázána jen na sexualitu a pohlaví, ale i na psychické rozdíly mezi pohlavími a genderovými identitami. Někdy se proto pro pojmenování lidí různých, nejen sexuálních, preferencí používá označení LGBTQIA. Tato zkratka zahrnuje název pro lesby, gaye, bisexuály, transsexuály, queer osoby, intersexuály a asexuály. Novodobě se označení dále rozšiřuje (např. o omnisexuály, bezgenderové osoby apod.), protože někteří lidé se necítí zapadat ani do jedné ze zmíněných skupin (Schulman, 2013).

Lesby a gayové se nazývají také homosexuálové, přičemž homosexualita je pohlavní náklonnost k osobám stejného pohlaví. (Hartl a Hartlová, 2000).

Bisexualita je současné zaměření na jedince stejného i opačného pohlaví u stejné osoby (Hartl – Hartlová 2000: 78). Může to být též náklonnost osoby k lidem stejného nebo opačného genderu, či k osobám bez ohledu na jejich gender (LGBTQIA Resource Center, 2018).

Transsexualita označuje „*nespokojenost s vlastním pohlavím*“. Často také značí touhu příslušet k opačnému pohlaví. Tato kategorie je řazena mezi poruchy pohlavní identity, neboť transsexuálové si často přejí operativně nechat změnit genitálie (Hartl a Hartlová 2000: 625). V angličtině se pro transsexualitu používá termín „transgender“, který je možná přesnější, protože už podle názvu vyplývá, že zahrnuje osoby, které necítí mít genderovou identitu, která se váže k pohlaví, které mají (LGBTQIA Resource Center, 2018).

V naší společnosti jsou dále lidé, kteří se necítí být pod pojmem LGBT zahrnuti či pouze částečně. Pro tyto lidi nezapadající do žádných kategorií známých sexuálních a jiných orientací se vyvinulo označení queer (LGBTQIA Resource Center, 2018). Queer je však spíše zastřešující termín pro osoby, jejichž sexuální orientace, genderová identita či projev nezapadá do normy většinové společnosti.

Intersexualita je pak „*nevyhraněná pohlavnost, porucha vývoje sexuální diferenciac*e“. Intersexuální osoba má jak mužské pohlavní znaky, tak ženské (Hartl –

Hartlová 2000: 238) nebo pohlavní znaky, které čistě nezapadají do toho, co společnost definuje jako muže a jako ženu. Mnoho intersexuálních lidí je v dětství operativně upraveno na takovou osobu, která je v souladu s tím, co společnost považuje za muže nebo ženu, aniž by do tohoto rozhodnutí mohli zasáhnout. Dříve se intersexualitě říkalo nesprávně hermafroditismus (LGBTQIA Resource Center, 2018).

Asexualita je pojem pro „*nepociťování libidinózních pocitů při působení nejrůznějších sexuálních podnětů*“ (Hartl – Hartlová 2000: 56). Asexuálové tvrdí, že nejsou nemocní, jen mají jinou sexuální orientaci, prostě žádnou (AVEN, 2018).

2.2. Vztah společnosti k sexuálním menšinám

Každá společnost se vyvíjí a stejně tak její postoje. Tímto vývojem se utváří i prostředí, které není něčím, co lidé pouze pozorují z vnějšku, ale jejich konstruktem (Fiske, 2001). Tento konstrukt je podřízen dominantní ideologii, která vytváří nepsaný dominantní diskurz (MacCabe, 1986). Populární kultura, média, vzdělávání, náboženství a další, to vše nevyhnutelně slouží dominantní ideologii a formuje určující diskurz společnosti, utváří nějaké její koncepční zobecněné postoje neboli stereotypy. Od toho, kdo vytváří dominantní ideologii a jaký je tedy diskurz společnosti, se pak odvíjí i její vztah k otázce sexuálních menšin. Dá se tedy předpokládat, že pokud se otázka sexuálních menšin nebude slučovat s převládajícím diskurzem, bude na ni společnost nejspíš reagovat negativně, nesnášenlivě či homofobně a diskriminačně. Vztah společnosti k sexuálním menšinám se tudíž může lišit společnost od společnosti, podle toho, kdo jsou hlavní činitelé utvářející převládající ideologii, a tedy hlavní diskurz. Proto se budou lišit postoje patriarchální společnosti, kde diskurz určuje např. náboženství, od názorů společnosti, kde tomu tak není. Na tomto základě se tak v některých společnostech rovněž bude objevovat vyšší míra homofobie a bude v ní větší sklon k diskriminaci sexuálních menšin.

2.2.1. Homofobie

Homofobie je chorobný strach z homosexuality. Tento strach může vznikat z několika důvodů. Zaprvé z přesvědčení, že „*každé společenství potřebuje růst a homosexualita populační růst nepodporuje*“. Dalším důvodem je, že rodiče mají strach, aby „*homosexuálové neovlivnili psychosexuální vývoj jejich dětí*“. Dále se předpokládá, že „*homosexuálové šíří pohlavní choroby*“ (Hartl a Hartlová 2000: 193) a v neposlední řadě je důvodem homofobie sjednocení většinové společnosti negativním označením menšiny.

V současné době touto menšinou nejsou pouze homosexuálové, ale i ostatní sexuální menšiny a různé druhy homofobního chování se souhrnně dají označit jako násilí na LGBTQIA osobách. Homofobní a celkově xenofobní chování společnosti se mnohdy projevuje diskriminačním chováním vůči menšinám.

2.2.2. Diskriminace

Všeobecně je diskriminace popíráním a omezováním práv určité skupiny obyvatelstva „z *etnických, náboženských, jazykových, sexuálních a jiných důvodů*“ (Hartl a Hartlová 2000: 115). V kontextu sexuálních menšin se tak jedná o diskriminaci na základě odlišné sexuální orientace.

Legislativa Evropské unie rozlišuje diskriminaci přímou a nepřímou. Přímou diskriminací se rozumí „*jednání, při němž se s jednou osobou zachází méně příznivě než s jinou ve srovnatelné situaci, a to z důvodů, které zákon zakazuje*“ (Ombudsman veřejný ochránce práv, 2018). Může jít například o situaci, kdy zaměstnavatel odmítne zaměstnat uchazeče s homosexuální orientací. Nepřímou diskriminací je „*jednání, při němž se s někým zachází méně příznivě na základě kritéria, které je zdánlivě neutrální*“ (Ombudsman veřejný ochránce práv, 2018).

Za diskriminaci se považuje také obtěžování. Příkladem obtěžování může být připíchnutí vtipů o homosexuálních osobách na nástěnku na pracovišti. Dále je diskriminací pokyn k diskriminaci, kdy nadřízený zneužije k diskriminaci podřízeného. Například manažer zadá personalistům, aby nepřijímali neheterosexuální soby. V neposlední řadě je diskriminací také navádění k diskriminaci, kdy osoba někoho třetího k diskriminaci podněcuje nebo navádí (Ombudsman veřejný ochránce práv, 2018).

3. Sexuální menšiny v zemích západního Balkánu

Pokud posuzujeme prostředí, ve kterém žijí sexuální menšiny na západním Balkánu z hlediska zákonů a politik, které na ně mají přímý dopad, můžeme se podívat například na „duhovou mapu Evropy“, kterou vytváří mezinárodní lesbická, gayská, bisexuální, transsexuální a intersexuální asociace ILGA. Z této mapy zjistíme, že země západního Balkánu jsou vyobrazeny v odstínech jedné barvy, až na Chorvatsko a Makedonii. Chorvatsko z tohoto hodnocení vychází v množství prosazených zákonů na ochranu LGBTI osob o více jak 20 procent lépe než ostatní země západního Balkánu a Makedonie zase o více jak 10 procent hůře (Rainbow Europe, 2017).

Chorvatsko je v tomto hodnocení dosáhlo na 62 ze 100 možných procent práv sexuálních menšin vytyčených Evropskou unií, čímž předstihuje nejen země Balkánu, ale i některé země západní Evropy (viz oddíl 4.4.). Ze statistik dále vychází poměrně dobře i Černá Hora s 39 procenty, která přijala většinu možných antidiskriminačních zákonů a zákonů proti zločinu z nenávisti a projevům z nenávisti vztahujících se na sexuální orientaci. Pokud však jde o rodinné právo, nemají stejnopohlavní páry v Černé Hoře možnost uzavřít jakýkoli svazek, natož osvojit dítě. Navíc je tu problém s implementací antidiskriminačních zákonů (Rainbow Europe, 2017). Aktivisti jsou nadále napadáni a veřejný postoj značně zaostává za vývojem legislativy. Podle některých studií 71 procent občanů Černé Hory považuje homosexualitu za nemoc. Na druhou stranu LGBTQI menšina působí sebevědoměji. Pravidelně se tu konají pochody hrdosti a na rozdíl od prvního pochodu v roce 2013 se všechny následující pochody obešly bez násilí (Tomović, 2016, 2017).

Jedny z nejmodernějších antidiskriminačních zákonů, ochraňující i intersexuální osoby (Rainbow Europe, 2017) má Kosovo. Už od roku 2008 kosovská ústava dokonce obsahuje pasáž o nediskriminaci a antidiskriminační opatření tu tak má váhu ústavního zákona (CEL Kosova: 32). Tato progresivní konstituce je následkem poválečné mezinárodní správy, která mimo jiné dohlížela na upevnění principů právního státu (Meaker, 2016). Na druhou stranu tu můžeme vidět největší rozdíl mezi formálně napsanou legislativou a praxí (LGBT ERA, 2017). Nejenže tam jsou LGBTQIA osoby diskriminovány, je jim vyhrožováno a jsou ve velkém měřítku napadáni jak psychicky, tak fyzicky, ale v mnoha případech se jim nedostane ani pomoci policie, která není o problematice vzdělána a sama jedná diskriminačně (Hopkins, 2013). Kosovská společnost také zůstává nejvíce homofobní ze zemí západního

Balkánu. Podle šetření z roku 2015 by 97 procent dotázaných do společnosti nepřijalo lidi homosexuální orientace (CEL Kosova).

Kosovo má však status potenciálního kandidáta Evropské unie a sama Evropská unie se angažuje v rozvoji země a vyvíjí nátlak na dodržování lidských práv (European Commission). Vláda se snaží zlepšit implementaci antidiskriminačních zákonů (CEL Kosova: 23) a v roce 2017 se také v Prištině konal první oficiální pochod hrdosti, kterého se zúčastnil i prezident Kosova Hashim Thaçi (Embury-Dennis, 2017).

Makedonie má pouze antidiskriminační zákony na základě sexuální orientace ošetřující oblast úřadů, školství a zdravotnictví, zcela postrádá například antidiskriminační zákon pro sféru zaměstnání či ochranu duhových rodin (Rainbow Europe, 2017). Ještě v roce 2013 představitelé muslimské a ortodoxní komunity v Makedonii prohlašovali, že homosexuální osoby jsou nemocné a měly by být usmrceny v nemocnicích (Hopkins, 2013). Některé zdroje tvrdí, že prosazení LGBTQI práv postrádá jakoukoli oporu ve vládě, protože politikům jejich podpora ubírá hlasy (Owens, 2017). Poměrně nedávno, v roce 2016, makedonský parlament dokonce schválil ústavní definici manželství jako svazku muže a ženy (Kirchner, 2017). Avšak v roce 2017 premiér vyjádřil podporu LGBTQI hnutí na akci pátého výročí centra na podporu LGBTQI osob a kritizoval neuzavřený případ útoku na toto centrum. Tato událost byla jistě milníkem v oblasti práv nejen homosexuálních lidí a téma LGBTI se tak mohlo dostat alespoň takto do většího povědomí, v zemi se totiž zatím nekonají pochody hrdosti (LGBTI, 2017).

V Albánii je slabá legislativa na ochranu LGBTQI osob a nízká míra akceptace homosexuálních osob ve společnosti. Ještě v roce 2012 albánský politik a člen pravicové monarchistické strany Murat Basha v televizním pořadu řekl, že kdyby jeho dítě bylo homosexuální, dal by mu nejdříve kulku do hlavy a pak ho poslal do vězení (The Struggle of Being Gay in Albania, 2015). V posledních letech se ve snaze dostat do Evropské unie, politici vyjadřují LGBT hnutí podporu a v zemi se konají pochody hrdosti bez násilí. Nesnášenlivost vůči homosexuálním osobám ve společnosti však přetrvává (ERA, 2016).

V Bosně a Hercegovině se ani nekonají pochody hrdosti. Potom, co byl sarajevský Queer Festival zakončen brutálním násilím, stejně jako Merlinka festival v roce 2014, se v zemi zatím pořádají pouze obdobné kulturní akce. V roce 2016 proběhl Merlinka festival sice v pořádku, ale někteří jeho hosté byli následně napadeni v baru (ERA, 2016). Lidé se obecně bojí nahlašovat zločiny z nenávisti policii. O útocích na LGBTQI osoby neexistují ani

statistiky (Lakić, 2017). Při největší nezaměstnanosti v Evropě není pro bosensko-hercegovské politiky otázka LGBT nejspíš hlavním tématem.

Tato otázka není středem zájmu ani v Srbsku, kde se v roce 2017 stala premiérkou otevřeně lesbická Ana Brnabić. To se může zdát dosti pokrokové, ale i ona sama se po vstupu do funkce vyjadřovala jen velmi opatrně. Prohlásila, že před otázkou LGBTQI je potřeba nejdříve zlepšit ekonomickou situaci a také, že Srbsko není vlastně ani není tak homofobní. Z toho byli aktivisté zklamaní, protože zlepšení ekonomiky situaci LGBTQIA osob podle nich nevyřeší (Cooper, 2017). Podle šetření United Nation Development Programme z roku 2015 bylo v Srbsku 70 procent příslušníků sexuálních menšin vystaveno psychickému násilí, což ukazuje na značnou míru homofobie ve společnosti (Blic, 2017). Srbsko také postrádá potřebnou legislativu, zejména tu na ochranu homosexuálních rodin a párů.

Nicméně, od počátku 21. století se situace v Srbsku zlepšila, což můžeme pozorovat na organizaci pochodů hrdosti. První takový byl naplánován na rok 2001, ale událost se ani neuskutečnila, protože účastníci a organizátoři byli napadeni ultrapravicovými extremisty. Z těchto důvodů nebyly pochody organizovány ani v dalších letech (LGBT ERA, 2017). První bělehradský pochod hrdosti se uskutečnil až v roce 2010, ovšem byl také násilně ukončen. Ze strachu, že by nemohla být zajištěna bezpečnost účastníků, zakázala vláda pochody v dalších letech. Teprve v roce 2014 se uskutečnil první úspěšný pochod hrdosti a od té doby se každoročně koná, bez násilností, ale s velkým policejním dohledem (Hopkins, 2013). V roce 2016 se ho zúčastnila i Ana Brnabić, tehdy ještě vládní ministryně, a další členové vlády (Parada ponosa u Beogradu: Najduža šetnja i žurka u centru grada, 2016).

Přestože tak v každé zemi lze pozorovat velké pokroky v otázce sexuálních menšin, zejména v legislativě, celkově je vztah společnosti LGBTQI osobám a jejich právům spíše negativní. Na vylepšování zákonodárství se velkou měrou podílí Evropská unie, neboť tyto země mají snahu stát se jejími členy. Evropská unie také velkou měrou investuje do lidskoprávních organizací a jejich aktivit, na odstranění nesnášenlivosti společnosti jsou však potřeba i proaktivní politiky jednotlivých vlád.

4. Sexuální menšiny v Chorvatsku

4.1. Historie sexuálních menšin

Vztah k homosexuálům a celkově k sexuálním menšinám se měnil napříč historií a lišil se mezi kulturami a národy. Např. v antickém Řecku a Římě byla homosexualita tolerována a do jisté míry se k ní i nabádalo. Třeba v Asii byla homosexualita přijímána jako běžný jev, což se změnilo až kvůli šíření západní kultury, která přinesla negativní postoje a předsudky (Parmač 2005: 2-4).

Západní kulturu totiž tvoří křesťanství, jehož myslitelé ve 4. století popsali homosexuální vztahy jako nemorální a chybné. Toto přesvědčení se během 13. a 14. století integrovalo do křesťanské víry a etiky. Během středověku tak panovaly vůči sexuálním menšinám předsudky a homosexualita, respektive stejnopohlavní styk začal být trestným činem (Moravcová 2011: 78).

V novověku s příchodem renesance sice došlo k mírně pozitivnějšímu pohledu na homosexualitu, neboť názory a poznání člověka se odpoutávaly od doposud převládajícího smýšlení církve (Janošová 2000: 44), přesto však byla homosexualita nejenom v chorvatských zemích nadále morálně odsuzována.

Na počátku 20. století přichází nové chápání homosexuality. Z jejího pojetí jako v první řadě hříšného jevu se přešlo k označování homosexuality jako nemoci. Celkově také veřejnost začala mít větší povědomí o různém sexuálním chování a kladnější vztah ke svobodě jednotlivce (Janošová 2000: 46).

S vypuknutím 2. světové války a nástupem fašismu se vývoj k většímu přijímání sexuálních menšin zastavil. Na chorvatském území vznikl Nezávislý stát Chorvatsko, loutková země nacistického Německa, a zbytek území byl Němci nebo Italy okupován. Nacistická ideologie si zakládala na plození nových zdravých vojáků a gayové tak podle ní byli nepotřební. Stejnopohlavní akt byl vnímán jako provinění proti přírodě. Homosexuálové byli vykazováni z řad SS a mnoho z nich bylo posláno do koncentračních táborů. Tam byli označeni růžovým trojúhelníkem a často kastrováni a mučeni (Janošová 2000: 47-48).

Po válce bylo Chorvatsko součástí Federativní lidové republiky Jugoslávie, později Socialistické federativní republiky Jugoslávie (SFRJ). Socialistický režim se snažil o kontrolu jak veřejné sféry, tak té soukromé, i sexualita tedy byla pod kontrolou sekulárního státu. Gayové byli označováni za nepřátele režimu a o lesbách či dalších sexuálních menšinách se

mlčelo (Berg, 2014). Od roku 1959 je podle trestního zákoníku v Jugoslávii homosexualita oficiálně trestním činem. Byla označena jako smilstvo proti přírodě a hrozilo za ni vězení od roka výše (Jeleč 2015: 10). Pod kontrolou státu bylo i náboženství, které do osmdesátých let téměř mizí z veřejného prostoru a nemá velký vliv (Berg, 2014).

Roku 1973 byla homosexualita vyjmuta ze seznamu chorob a až roku 1977 je v Chorvatsku (a také Slovinsku a Černé Hoře) homosexualita dekriminalizována novým trestním zákoníkem (CEL Kosova). Homosexuální styk mezi muži je legalizován pro lidi starší 18 let (lesbický styk ani nebyl zmiňován), avšak pro heterosexuály byl styk legální od 14 let¹. Navíc byl tento neheterosexuální styk v zákoníku nazýván „*nepřirozeným pohlavním stykem*“ (Jeleč 2015: 10). V 80. letech pak dochází k pozitivnímu vývoji v otázce sexuálních menšin. Téma homosexuality se občas objevuje v médiích a v roce 1989 je dokonce založena první lesbická skupina v Chorvatsku – Lila iniciativa. Skupina však fungovala pouze rok, neboť v nových politických podmínkách nebylo možné dělat politický aktivismus tohoto typu, jak později vysvětlila jedna ze zakladatelek Nela Pamuković (Brakus, 2018).

V červnu 1991 Chorvatsko totiž vyhláší nezávislost a vlády se ujímá autoritářský prezident Franjo Tuđman a jeho Chorvatské demokratické společenství (HDZ). Následující chorvatská válka za nezávislost zabrzdlila politický aktivismus, a tedy i LGBT (potažmo LGBTQI) hnutí. Za Tuđmanova režimu byl hlavní ideologií nacionalismus, utužovaný římskokatolickou církví. Komunistický režim náboženské a národnostní identity potlačoval, tento nový je naopak zdůrazňoval. Náboženská obec působila jako stmelující prvek, odlišující chorvatský národ od pravoslavných Srbů a muslimských Bosňáků (Cvitković, 2013 In Berg 2014) a legitimizující politické jednání, válečné zločiny nevyjímaje (Perica and Gavrilović, 2011: 117 In Berg 2014).

Během války se srbští nepřátelé často vyobrazovali jako slabošší opilci mající anální styk nebo byli označováni za zvrácené „teplouše“. Pojem homosexuál se tak používal jako urážka. Válku také provázelo sexuální násilí, užívané jako zbraň. Vedle několika tisíc žen zažilo za těchto válek sexuální trýznění i kolem čtyř tisíc mužů (Vuletić 2008: 296-298). Tato znásilnění mužů byla stigmatizována a zapříčinila pozdější předsudky vůči homosexualitě (Žarkov, 2007).

¹ Do roku 2013 byl pohlavní styk legální od 14 let, poté se věková hranice zvedla na 15 let.

Pohled na homosexualitu tak byl ovlivněn šovinistickými a patriarchálními názory. Ženy byly pojímány jako matky starající se o děti a domácnost, bylo po nich vyžadováno, aby rodily co nejvíce dětí a doplnily tak válečné ztráty. Při uveřejnění knihy *Seksološki savjetnik za mlade* (Sexuální poradce pro mladé) od Lizzie Bundgaard se spustila vlna kritiky ze strany církve, která knihu shledávala jako propagaci nepřirozeného a zvráceného sexuálního

chování, kterou chce srbské nakladatelství Prosvjeta podkopat chorvatský národ. V 90. letech církevní představitelé nejčastěji spojovali homosexualitu se strachem o růst chorvatského národa. (Vuletić 2008: 301). To mělo samozřejmě negativní efekt na lesbické a vůbec feministické hnutí (Rosenberg, 2016).

Muži byli zase vyobrazováni jako maskulinní jedinci chránící rodinu, která utváří silný chorvatský národ. Do této představy tak homosexualita nezapadala. Tuđman sice připouštěl, že homosexualita tu vždy byla, avšak způsob, jak se s ní vypořádat, je podle něj držet ji z dohledu, jak jen to je možné. Označení homosexuál bylo nadále používáno jako urážka a třeba i prostředek k diskreditaci. Např. v roce 1996 poradce prezidenta Ivić Pašalić využil tajné služby a pobídl chorvatský tisk k prošetření údajné homosexuality tehdejšího předsedy HDZ Ivo Sanadera (Vuletić 2008: 299).

Přes to všechno i v 90. letech došlo k jistému pokroku. Roku 1992 byla založena první gay a lesbická organizace – Lezbijiska i gay muška akcija (LIGMA). Jejím cílem bylo propagovat zájmy a práva homosexuálů v chorvatské společnosti a pomáhat v prevenci proti AIDS. Byla vedena Amirem Hanušićem a Andreou Špehar, kteří se snažili komunikovat s médii a stali se tak prvními známými osobnostmi homosexuální menšiny. LIGMA též publikovala dvě vydání prvního chorvatského homosexuálního časopisu *Speak Out*. Dva roky po založení se část organizace LIGMA odpojila a utvořila skupinu *InfoAIDS*, která vznikla za účelem zvyšování povědomí o HIV a na tomto základě i vytvořila 24hodinovou telefonní informační linku o HIV a souvisejících problémech (Rosenberg, 2016: 36).

Navzdory potřebným aktivitám se LIGMA roku 1997 rozpadla. Jak už bylo zmíněno, politické i sociální prostředí bylo pro organizace tohoto typu nepřátelské a organizace také provázely vnitřní spory. Hanušić a Špehar byli navíc fyzicky a psychicky napadáni, takže se rozhodli emigrovat. Téhož roku dále vznikla s pomocí *Open Society Institute* organizace *Kontra*, která sestavila síť homosexuálů po celém Chorvatsku a obeznamovala veřejnost s otázkou sexuálních menšin (Vuletić, 2008: 302).

K tomu dále sloužilo nakladatelství Because Press, založené roku 1998, které se zaměřovalo na lesbickou literaturu. Toto nakladatelství bylo otevřeno díky finanční podpoře od Global Fund for Women, Open Society a nizozemské nadace Mama Cash a vydávalo domácí texty či překládalo zahraniční práce. Např. publikovalo časopis Just Girl, který sestával z přeložených textů z britských a amerických lesbických časopisů a z nějakých domácích textů. Také vydalo první sbírku chorvatské lesbické poezie Igre ljubavi i ponosa (Hry lásky a hrdosti) od básnířky Sagasty. Tyto publikace však neměly velký dosah, neboť byly distribuovány jen omezeně (Vuletić 2008: 302). Nicméně zdělávání veřejnosti a publikování knih a textů s informacemi o problematice bylo důležité, protože většina osob neheterosexuální orientace se neměla na koho obrátit a o radu mohla žádat leda tak v sekci otázek v časopisu pro náctileté Bravo (Vučetić a Kirchbaum, 2007).

Díky novým aktivistickým skupinám a organizacím se téma homosexuality více objevovalo v médiích a v Záhřebu, konkrétně v předměstí Ksaveru, vznikl i první chorvatský gay klub Bad Boy (Žegura, 2006). Založil ho Mirko Crljen, který žil předtím několik let v zahraničí, kde podobné kluby fungovaly (Vuletić 2008: 303).

V 90. letech došlo pod vládou HDZ i k pokroku na poli zákonů, avšak jen díky nátlaku soudní moci. Ta upozornila, že označení stejnopohlavního styku „*nepřirozeným pohlavním stykem*“ v trestním zákoníku je zastaralé. Díky tomu bylo označení vyjmuto a styk byl legalizován od 14 let stejně jako pro heterosexuální osoby (Vuletić 2008: 300).

Před koncem století se však ještě staly dvě negativní události. Zaprvé byl v červnu 1999 na Strossmayerově náměstí v Záhřebu partou skinheadů ubit turista z Francie kvůli svému homosexuálnímu vzezření. Zadruhé byl ze stejného důvodu vyloučen rekrut Aldin Petrić z chorvatské armády. Petrić se jednomu z poručíků svěděl, že je gay a tato informace se brzy rozšířila mezi ostatní rekruty, kteří pak Petriće na základě toho fyzicky i psychicky šikanovali. Petrićovi nadřízení ho také poslali na lékařské vyšetření a na doporučení psychiatra bylo Petrićovo vojenské povolání odloženo o dva roky. Do tohoto případu zasáhla organizace lidských práv v Chorvatsku – Hrvatski helsinški odbor (HHO), která podpořila Petriće a podala protestní dopis na ministerstvo obrany. Petrić po této události založil sdružení Oskar pro boj za práva homosexuálů, brzy se však rozpadlo (Vuletić 2008: 300).

Nová éra nastala po smrti prezidenta Tuđmana v prosinci 1999 a prohře HDZ v parlamentních volbách v lednu 2000. Vládu utvořila středolevá koalice s premiérem Ivicou Račanem, která byla mnohem liberálnější a měla snahu o integraci do Evropské unie. S tím

souvisí i přívětivější postoje k sexuálním menšinám. Homosexualita je Chorvatským sdružením psychiatrů vyřazena ze seznamu chorob, přestože jsou nadále známy případy snahy neheterosexuální osoby léčit (Vuletić 2008: 293).

Vznikají i další organizace na podporu LGBT osob. Nejvýznamnější z nich byly a stále jsou organizace Lezbijska organizacija Rijeka – LORI, která vznikla v říjnu 2000 za účelem hájit práva zejména lesbické sexuální menšiny. A dále organizace Iskorak, která vznikla v únoru 2002 s cílem bránit práva všech sexuálních menšin. Organizace uspořádávaly národní kampaně po celé zemi, prováděly studie na téma LGBT v Chorvatsku a lobovaly za práva sexuálních menšin (Vuletić 2008: 307). Spousta těchto nových neziskových organizací dostávala podporu od vlády a LORI konkrétně dostala k používání úřední budovu v Rijece, kde sídlí dodnes (Rosenberg, 2016).

V červnu 2002 také Iskorak spolu s Kontrolou uspořádaly první chorvatský pochod hrdosti – Zagreb Pride. Akce byla aktem solidarity s pochodem hrdosti v Bělehradě, který se měl konat o rok dříve, ale kvůli násilnostem se ani neuskutečnil. Pochodu v Záhřebu se zúčastnilo asi 300 lidí a byli chráněni stovkami policistů. Někteří přihlížející na účastníky házeli vejce, lahve i slzný plyn a po skončení akce skinheadi některé účastníky napadli. Přes tyto neblahé události pochod splnil svůj cíl a zviditelnil LGBTQI otázku (Kahlina, 2014). Navíc měl, na rozdíl od bělehradského pochodu, i politickou podporu a někteří politici se ho i zúčastnili, např. tehdejší ministr vnitra Šime Lučin.

V této době Chorvatsko sice ještě nebylo oficiálním kandidátem do Evropské unie (EU), ale o členství byl v Chorvatsku velký zájem. Díky této snaze dostat se do EU a práci aktivistů tak byl ještě před změnou liberální vlády schválen zákon o stejnopohlavním partnerství a přijaty zákony zakazující diskriminaci na základě sexuální orientace (Rosenberg, 2016).

V roce 2003 se k moci znovu dostává HDZ v čele s Ivo Sanaderem, která už je reformovanou stranou, nicméně stále konzervativní a sexuálním menšinám nebyla zvlášť nakloněna. Zákony předchozí vlády sice ponechala, avšak návrh zákona o registrovaném partnerství neschválila. Cílem vlády bylo dostat se do EU, a proto byl v roce 2006 trestní zákoník doplněn o zločin z nenávisti, který zahrnuje i trestný čin z důvodu odlišné sexuální orientace (Popov, Jurčić, Bandalo a Labavić, 2011).

Kromě toho se kulturní a sociální život sexuálních menšin více rozvíjí. Vznikají webové stránky s tematikou LGBT, kluby pro homosexuály a queer osoby a představitelé

sexuálních menšin se objevují i v knihách a filmech. V roce 2002 vzniká film *Fine mrtve djevojke* (Slušné mrtvé dívky) režiséra Dalibora Mataniće, kde jsou hlavními hrdinkami dvě lesbické dívky. Na konci filmu se dívka z lesbického páru vdá za muže. Matanić na to odpovídá tím, že film nemohl skončit manželstvím dívek, neboť to není v Chorvatsku možné a film má tak místo happy endu „*hořký závěr*“ (Mikuličin, 2013). V roce 2006 je pak vydán první chorvatský gay román *Berlinski ručnik* (Berlínský ručník) od otevřeně homosexuálního novináře a moderátora chorvatské televize HRT Dražena Ilinčiče. Kniha obsahuje mnoho explicitně erotických scén, proto ji i podle autora někteří považovali na pornoknihu (Maretić Žonja, 2013). Ilinčič také může být považován za první chorvatskou homosexuální celebritu. Média věnovala velkou pozornost jeho vztahu s o 17 let mladším Alenem Kovačem a poté jejich uzavření životního partnerství v roce 2015 (Šarić, 2015, Marinović, 2015).

K propagaci kultury s LGBTQI tematikou též přispělo založení skupiny a festivalu *Queer Zagreb*. Poprvé se konal v dubnu 2003 a i v současnosti do Chorvatska přináší různé filmy, výstavy, koncerty, divadelní představení, taneční vystoupení a konference zabývající se nejen queer tématy. Mezi významné počiny *Queer Zagreb* patří například i vydání knihy ústní historie homosexuality v Chorvatsku v letech 1945 až 2000 – *Usmena povijest homoseksualnosti u Hrvatskoj 1945-2000* (Ústní historie homosexuality v Chorvatsku 1945-2000) (Vuletić 2008: 309). Následovalo založení i dalších skupin, z nichž nejvýznamnější je *Zagreb Pride*, pořádající pochody hrdosti každý rok (CEL Kosova).

Pochod hrdosti v Záhpřebu se od roku 2002 konal pravidelně, a díky velké ochraně policií kromě ojedinělých incidentů také poklidně (Index, 2005). V roce 2006 se pochod konal s mezinárodní spoluprací východoevropských sdružení zaměřujících se na problematiku LGBTQI. Pochodu se tak účastnili členové sdružení z Makedonie, Albánie, Kosova, Bosny a Hercegoviny, kde tehdy pochody hrdosti nebylo možné organizovat (Index, 2006). Ročník 2007 však vyvolal vlnu nevole, přestože právní ochrana LGBT osob doznala značného rozšíření o rok dříve. Útočníci se pokusili některé účastníky pochodu napadnout (Index, 2007) a celé akce vyvolala vlnu protestů různých náboženských, rodinných a jiných sdružení. Tato sdružení pochod neschvalovala, protože ho shledala v rozporu s tradičními „*hodnotami manželství a rodiny, které jsou hluboko zakořeněné v identitě chorvatského národa*“ a za které byla mimo jiné také vedena chorvatská válka za nezávislost (Dnevnik.hr, 2007). Sexuální rozmanitost pro ně nebyla slučitelná s národní identitou (Berg, 2014). Toto prohlášení symbolizuje vzednutí nové vlny nacionalismu a pravicového extremismu v chorvatské společnosti. Neonacistické skupiny a skupiny fotbalových fanoušků začaly

kromě LGBTQI organizací napadat příslušníky sexuálních menšin v klubech, na veřejných místech i v jejich domovech (CEL Kosova: 89).

S rozvojem homofobie můžeme spojit nevyhovující sexuální program ve školách, který homosexuály stigmatizuje (Tportal.hr, 2009) a jistou nečinnost státních představitelů. Symbolem pasivity může být dnes už legendární rozhovor Alexandara Stankoviće s tehdejším premiérem Ivo Sanaderem v chorvatské televizi HRT z roku 2006, kde se Stanković premiéra údajně zeptal, zdali je gay (Derk, 2013). Na tuto otázku se ve skutečnosti sice nezeptal, ale otázal se premiéra na to, co si myslí o homosexuálním manželství či o pochodu hrdosti v Záhřebu. Sanader odpověděl, že si nemyslí „*nic*“ (Jeste li vi peder gospodine Sanader? 2007). Premiér se možná jen obával ukázat kladný postoj, protože se bál o podporu homofobního a konzervativního křídla své strany HDZ. Tomu se dostalo prostoru při jednání o Zákonu o životním partnerství ve stejném roce, které je známé výrokem Lucije Cikeš o tom, že „*celý vesmír je heterosexuální od atomu, nejmenší částice hmoty, do hvězdné soustavy, od mouchy do slona*“ (Obad, 2007). Snahu prosadit tento zákon pravicové strany braly jako lobbying zvráceného hnutí, které chce zničit chorvatskou kulturu a tradiční identitu. Zazněly i další homofobní a konzervativní výroky, které potvrdily, že na zákon tohoto typu Chorvatsko ještě není připravené.

Po volbách v roce 2011 vystřídala ve vládě konzervativní HDZ opět středolevá koalice se sociálně demokratickým premiérem Zoranem Milanovićem. S liberálnější vládou byla snaha o zavedení sexuální výchovy do škol a o zlepšení právní situace homosexuálních párů. V roce 2012 tak vláda oznámila rozšíření programu zdravotní výchovy o čtyřech modulech. Poslední model se zaměřuje na lidskou sexualitu a genderovou rovnost (Štulhofer, 2016). Mimo jiné je v něm obsaženy informace o neškodlivosti masturbace, použití antikoncepce jako nejvhodnější ochrany před nechtěným početím a sexuální rozmanitostí, která zahrnuje také homosexualitu jako sexuální orientaci (Hedl, 2013).

Nové kurikulum bylo okamžitě zkritizováno sdružením Teen STAR, Glas roditelja za djecu (GROZD) a Katolickou církví. Nejvíce jim vadil právě čtvrtý modul. Katolická církev považuje masturbaci za škodlivou, za nejvhodnější antikoncepci sexuální zdrženlivost a sexuální rozmanitost považuje za příliš dominující čtvrtému modelu, přičemž nejsou dostatečně zdůrazněny negativní důsledky homosexuálních vztahů, jako jsou pohlavně přenosné choroby aj. (Penić, 2013). Celkově program podle těchto sdružení a Katolické církve navádí k promiskuitě, předčasnému sexu a propagaci nového světonázoru. Záhřebský biskup Valentin Pozaić srovnal směřování chorvatské vlády s komunismem, kdy už není

„mužské a ženské a už není pohlaví“ a vláda zapomíná, že „*Bůh stvořil Adama a Evu, nikoli Adama a Stevu*“.

Chorvatsku je podle něj třeba nová Bouře¹ (Grgić, 2013). Kardinál Bozanić zase smýšlí, že se jedná o „*ideologii, která mění pravdu o člověku*“ (Kardinál Bozanić - Ideologii koja mjenja istinu o čovjeku vjernici ne žele!, 2013).

Proti sexuální výchově vystoupila i strana HDZ, podle které neodpovídá chorvatské „*kultuře většiny a světonázoru*“ (Media servis, 2013). Sexuologii pak šéf odboru zdravotnictví HDZ Čorušić považuje za „*blbost*“ (Stojmenović, 2013). Na tomto základě sdružení GROZD dalo stížnost k Ústavnímu soudu. Ten implementaci kurikula odložil s odvodněním, že o něm nebyla vedena veřejná debata, nikoliv z důvodu, že by bylo chybné. Nový program se tak do škol dostal až v září 2013 (Štulhofer, 2016). Každopádně, tato velká opozice proti zavedení sexuální výchovy poukazuje na konzervatismus Chorvatska v otázkách LGBTQI. Nepřijetí homosexuality jako relevantní sexuální orientace zase na velký vliv církve.

Kromě sexuální výchovy chtěla dále sociálně demokratická vláda prosadit zákon o životním partnerství, který se nepodařilo schválit v roce 2006. Jednalo o kompromisní zákon, který neměl homosexuálním párům umožňovat manželství a osvojování dětí, přesto s ním nesouhlasily konzervativní strany v čele s HDZ a některá církevní a rodinná sdružení, která se obávala redefinice manželského svazku. Následkem toho začalo sdružení U ime obitelji (Ve jménu rodiny) v čele s Željkom Markić sbírat podpisy na vyhlášení celostátního referenda, kde by se hlasovalo o definování manželství jako svazku muže a ženy v Ústavě, přestože manželství už je takto definováno v Zákonu o rodině. Během dvou týdnů se sdružení podařilo sesbírat dostatek podpisů pro vyhlášení referenda. Vláda referendum vyhlásit nechtěla, ale Ústavní soud se vyjádřil, že pro to nejsou právní překážky. Blokování referenda by tak jistě mělo vážné následky pro důvěryhodnost demokracie v Chorvatsku, a proto bylo oznámeno na prosinec 2013 (Slootmaeckers a Sircar, 2014). Chorvatští občané v něm budou hlasovat pro nebo proti formulaci: *Jste-li pro to, aby se do Ústavy Chorvatské republiky zaneslo ustanovení, dle kterého je manželství svazkem mezi mužem a ženou* (S.V., 2013).

¹ Bouře byla vojenská operace z roku 1995, v níž chorvatské vojenské a policejní jednotky obsadily území osídlené převážně chorvatskými Srby.

Už v průběhu sbírání podpisů započala ostrá kampaň. Podporovatelé referenda a tedy odpovědi „pro“ byla zejména církev. Kardinál Josip Bozanić vyzval věřící, aby hlasovali pro, protože je to mimo jiné „*v souladu s tisíciletou tradicí a kulturou chorvatského národa*“ (S.V., 2013).

Dále strana HDZ, jejíž tehdejší předseda se vyjádřil, že „*je absurdní, že to, co je samozřejmé a přírodní vůbec musíme dávat do Ústavy*“ (A.B., 2013). Željka Markić zdůrazňovala, že se jedná o občanskou a nikoli politickou iniciativu a snaží se občany chránit tak, aby menšina nediskriminovala většinu. V televizním rozhovoru se nechala slyšet, že by dítě raději dala do ústavní péče nežli homosexuálnímu páru (Jutarnji.hr, 2013).

Odpůrci referenda se na něj dívají jako na politickou iniciativu, snažící se poškodit menšiny. Různá lidskoprávní sdružení se spojila v kampani Građani glasuju protiv! (Občané hlasují proti!), kterou podpořily i některé známé osobnosti, mezi nimi např. zpěvačka Severina (RTL, 2013).

Nicméně, nakonec 65,79 procent voličů hlasovalo pro a 33,59 proti zanesení nové definice do Ústavy. Většina voličů si tak změnu Ústavy přála, více voličů „proti“, než „pro“, bylo jen na Istrii a v Rijece (Hina a Turčin, 2013). V chorvatské Ústavě je tak manželství od té doby definováno jako životní svazek muže a ženy (Ustav Republike Hrvatske) a do budoucna bude velmi komplikované toto vymezení změnit. Referendum bylo pro homosexuály ponižující a chorvatskou společnost značně rozdělilo.

Premiér Milanović nebyl tímto vývojem událostí nadšený. Přestože manželství zůstalo jasně definováno jako svazek muže a ženy, o rok později se jeho vládě podařilo prosadit zákon o životním partnerství, které homosexuálním párům zaručuje většinu práv jako v manželství. S hlavním rozdílem, a to že nepovoluje adopci dětí (Lidovky.cz, 2014). Za jeho vlády byla též spousta projektů s LGBT tematikou spolufinancována státem a celkově byla vláda k činnostem neziskových organizací otevřená a nápomocná.

Mezi tyto činnosti patří mimo jiné pochody hrdosti. V roce 2011 se poprvé konal pochod hrdosti i ve Splitu. Starosta Željko Kerum se pochodu neúčastnil, pouze vyzval občany, aby se chovali „*kulturně a evropsky*“ (Net.hr, 2011). Tomu se tak bohužel nestalo, pochod provázelo násilí. Několik účastníků bylo těžce zraněno a policie zatkla více jak sto lidí (Pavičić, 2011). Jen pár dní nato proběhl pochod hrdosti v Záhřebu, naštěstí bez incidentů. Násilí ve Splitu však vyvolalo diskuse. Značně homofobně se k němu vyjádřili někteří katoličtí představitelé. Například kněz Zvezdan Linić násilí sice odsoudil, ale o pochodu

hrdosti se vyjádřil jako o „*násilí na lidech kteří myslí jinak, většinově*“ (Net.hr, 2011). Páter Jozo Ćirko zase násilí na pochodu neshledává násilím, ale normální „*reakcí lidí na něco, co je nepřirozené*“ (Nikolić, 2011). Pochody hrdosti tehdy nepodporovalo více jak padesát procent Chorvatů. Starosta Záhřebu Milan Bandić se k tomu vyjádřil, že není proti pochodu hrdosti, protože jeho pes je gay (Net.hr, 2011). V rozhovoru se nechal slyšet, že sice každý má právo na výběr, ale kdyby měl syna, určitě by byl heterosexuální, protože by byl jeho syn a ví, jak by ho vychoval (Delale, 2013). Přidal se tak k četným politikům považující homosexualitu za následek výchovy.

Přes první násilný ročník se ve Splitu daří pořádat pochody pravidelně, bez incidentů a s větší podporou veřejnosti. LGBT komunita je stále více vidět, a to i díky známým osobnostem. O větší tolerantnost společnosti se snaží například otevřeně lesbická komička a majitelka prvního stand-up klubu v Chorvatsku Marina Orsag, které se snaží přiblížit LGBT tematiku skrz humor (Smjehotresom do pozitivne | Marina Orsag | TEDxZagreb, 2017). Chorvatsko má také prvního otevřeně homosexuální youtubera Renata Samardžiće. Ve svých videích se tématu homosexuality věnuje velmi často, dělá si srandu z různých stereotypů, odpovídá na různé dotazy svých sledovatelů, která se často týkají jeho sexuální orientace. V jednom ze svých nejsledovanějších videí se ptá svého heterosexuálního bratra na otázky, které homosexuální lidi dostávají nejčastěji, např. proč se rozhodl být heterosexuálem (DEVET PITANJA KOJA STREJT LJUDI PITAJU GEJ LJUDE ft. Leo, 2017).

V lednu 2016 byly další volby a z nich po složitém koaličním vyjednávání vzešla konzervativní vláda premiéra Andreji Plenkoviće ze strany HDZ. Aktivisté nejen za práva homosexuálů se obávají, že podpora od vlády klesne.

4.2. Sexuální menšiny a náboženství

Náboženská tradice je v náhledu na sexuální menšiny a sexualitu jako takovou důležitým faktorem. Z náboženského diskurzu plyne rozdíl mezi protestantskými, pravoslavnými a katolickými zeměmi v Evropě, například lze obecně říci, že protestantské státy mají mnohem menší restriktce v oblasti sexuality. V případě Chorvatska se jedná o katolickou zemi, kolem 85 procent obyvatel samo sebe identifikuje jako katolíky (Slootmaeckers a Sircar, 2014).

Při posuzování sexuálních menšin, nejčastěji homosexuálů, katolická církev „*rozlišuje mezi homosexuální orientací a homosexuálním úkonem*.“ V případě sexuální orientace uznává, že u některých jedinců je homosexualita vrozená. Dívá se na ni však jako na

vodu, za kterou pouze nemohou, neboť se s ní narodili. Za homosexuální úkon je však podle katolické církve člověk zodpovědný a církev úkon hodnotí jako neakceptovatelný. Sexuální akt je vyhrazen pro muže a ženu s cílem plodit děti. Přes jisté přijetí homosexuality jsou tedy její projevy nepřijatelné a církev má často tendenci homosexuály léčit (Moravcová 2011: 78).

Pro Chorvatsko je náboženská víra velmi důležitá. Církev tu přejímá iniciativu a kompetentnost v určitých společenských a politických otázkách. Kupříkladu v otázce rodiny, manželství a sexuálního života (Jugović a Kamenov, 2009). Navíc zasahuje i do náboženské výuky ve státních školách, kde jsou hodiny náboženství součástí osnov, a má i vlastní katolické školy a školky (Vuletić 2008: 252).

Její vliv na společnost upadá, neboť například podle šetření Aračiće, Nikodema a Držiniće v roce 1999 (In Jugović – Kamenov 2009) polovina dotázaných shledávala, že církev nabízí adekvátní odpovědi na problémy rodinného života. Ve stejném průzkumu v roce 2008 si to myslelo už jen kolem 35 ti procent dotázaných. Přes upadající moc církve nejen v rodinných otázkách se těší stále velké podpoře a několikrát zasáhla do diskuse a událostí souvisejícími se sexuálními menšinami.

4.3. Společnost ve vztahu k sexuálním menšinám

Na to, jak společnost vnímá otázku sexuálních menšin lze nahlížet mimo jiné z výzkumů postojů společnosti a z šetření provedených v samotné komunitě LGBTQIA osob. Přičemž výzkumy na téma sexuálních menšin začaly ve větší míře vnikat až po roce 2000 a zpočátku byly pouze kvalitativní. První kvantitativní výzkum vznikl v roce 2003 na vzorku obyvatel Záhřebu v rámci letní školy psychologie Katedry psychologie Filozofické fakulty v Záhřebu (Parmač 2005: 11). Postupně se založením různých organizací na podporu práv LGBTQIA osob začaly tyto organizace provádět obsáhlá šetření v různých prostředích.

Většina z prvních průzkumů pokazuje na značnou homofobii a neznalost chorvatské společnosti. Například podle prvního kvalitativního šetření z roku 2003 téměř polovina dotázaných považovala homosexualitu za nemoc (Stigmatiziranje homoseksualaca, 2003) a to přesto, že se ten rok prosadily významné zákony na ochranu práv LGBT osob (viz oddíl 5.5.) a rok předtím se konal první Zagreb Pride. Každá druhá homosexuální osoba v tomto období také utrpěla násilí kvůli své sexuální orientaci (Pikić a Jugović, 2006).

Ze strachu z vyloučení se příslušníci sexuálních menšin bojí být otevření ohledně své sexuální orientace. Podle šetření z roku 2007 tento strach zažilo přes 70 procent dotázaných a ze stejného důvodu o své LGBT orientaci rodičům neřekla více jak polovina dotázaných

(LORI 2007). Otázka LGBT ve vztahu k rodině je vůbec značný problém. Skoro 60 procent rodičů shledává, že by v případě homosexuální orientace svého potomka byli upřímně zklamaní a 70 procent shledává, že by se mu v tom případě pokusili vysvětlit, že to je proti přírodě (PULS, 2007).

Stanoviska veřejnosti se samozřejmě vyvíjí a obecně lze říci, že chorvatská společnost směřuje k tolerantnějším postojům k sexuálním menšinám. Podle průzkumu z roku 2013 své chování na veřejných místech nepřizpůsobuje nebo jen velmi zřídka kolem 70 procent dotázaných homosexuálů. U více jak 50 procent dotázaných o jejich orientaci ví jejich matka a u méně než poloviny i otec. Nicméně, skoro 30 procent dotázaných kvůli své orientaci zažilo diskriminaci v rodině, strach z vyloučení se tak stále jeví jako oprávněný. Celkem 20 procent respondentů také zažilo nějakou formu diskriminace ve škole nebo na fakultě (Milković 2013). Toto zjištění je v souladu se značnou homofobií ve školách. Podle šetření z roku 2011 téměř polovina maturantů shledala homosexualitu jako nějaký druh nemoci (Bagić, 2011). Nezanedbatelný je také fakt, že při výzkumů postojů středoškoláků k homosexualitě jich 26 procent přiznalo, že homosexuální osobu kvůli její orientaci verbálně napadlo (Hodžić a Bijelić, 2012). Také se ukázalo, že dívky jsou tolerantnější než chlapci, ti mají mnohem vyhraněnější postoje. Napadnou člověka i v případě, že ho za homosexuála pouze považovali nebo se dotyčný choval příliš feminizovaně. Téměř všichni chlapci ze dvou záhřebských středních škol, také souhlasili s vyjádřením, že je znechucuje, když vidí muže, který se chová jako žena (CARE a ICRW, 2009).

Postoje Chorvatů a Chorvatek se tak odvíjí podle toho, jakého jsou pohlaví, jak velkou vážnost pro ně v životě má náboženství, jaké výše vzdělání dosáhli a kde žijí. Obecně jsou tolerantnější ženy, kterým ve větší míře nevadí společnost homosexuálních osob a jejich práce s dětmi (Bijelić, 2011) a dále osoby, pro které nemá náboženství v životě velkou vážnost (Hodžić, Bijelić, 2012). Jistě také není překvapením, že homofobnější jsou lidé straši a méně vzdělání. Menší míru tolerantnosti pak vykazují lidé z oblastí Slavonie, Dalmácie a Liky (PULS, 2007).

O něco horší pozici oproti homosexuálním osobám mají osoby transsexuální a bisexuální. Více než polovina rodičů by považovalo za nenormální, kdyby si jejich dítě přálo změnit pohlaví na základě své transsexuality a 13 procent rodičů by si v tom případě přálo, aby dítě opustilo jejich dům (PULS, 2007). Bisexuální osoby se zase cítí méně integrované do samotné LGBT komunity, kde vlastně tvoří jakousi menšinu v menšině (Bubalo, 2014, Vrbat, 2015).

4.4. Legislativa týkající se sexuálních menšin

Jak už bylo dříve zmíněno, Chorvatsko má poměrně širokou škálu zákonů, které chrání příslušníky sexuálních menšin. K posunu v tomto smyslu došlo zejména v roce 2003, kdy chorvatské zákonodárství poprvé explicitně rozpoznalo sexuální orientaci jako zvláštní identitu podléhající specifickým druhům diskriminace (Juras 2006: 7). Byl přijat zákon o rovnoprávnosti pohlaví, který obecně zakazuje diskriminaci na základě sexuální orientace a navádění druhé osoby k diskriminaci. Pro ochranu LGBT v právním prostředí byl přijat zákon o práci, který zakazuje, aby někdo ztratil či nezískal práci na základě své sexuální orientace a též nařizuje zaměstnavateli své zaměstnance neurážet a neponižovat. Dále byly přijaty zákony proti diskriminaci LGBT osob ve vzdělávání, v médiích, službách a v neposlední řadě došlo ke změně v trestním zákoníku, který rozpoznal zločin z nenávisti kvůli odlišné sexuální orientaci jako trestný čin (Juras 2006: 27).

V roce 2003 byl také přijat zákon o stejnopohlavním partnerství, který alespoň minimálně upravoval soužití stejnopohlavního páru a přiznával právo na výživné, právo regulovat majetko-právní vztahy partnera a předpokládal zákaz diskriminace na základě stejného pohlaví nebo homosexuální orientace (Zakon o istospolnim zajednicama). Avšak, v praxi nebyl příliš funkční a neřešil stránku rodinného práva. Pro komplikované podmínky ho za deset let platnosti nevyužil ani jeden stejnopohlavní pár (Životno partnerstvo, 2018).

O pět let později rozpoznala chorvatská legislativa také genderovou identitu jako specifickou odlišnost a zákonodárci přijali legislativu bránící diskriminaci z důvodu genderu osoby (ILGA, 2017). V oblasti antidiskriminačních zákonů bylo tedy mnohé dosaženo, v případě rodinného práva však byla situace opačná.

V roce 2013 došlo k již zmíněnému referendu o rodině, kde se téměř 66 procent voličů vyslovalo pro ústavní definování manželství jako svazku muže a ženy. Na druhou stranu mělo referendum i spoustu odpůrců a díky nim mohlo dojít už o rok později k přijetí zákona o životním partnerství osob stejného pohlaví a tím k velkému zlepšení situace homosexuálních párů na poli rodinného práva. Zákon homosexuálním právům přiznává stejná práva jako manželům, kromě osvojování dětí (Romić, 2014), neboť to je spolu s právem na manželství pro většinu chorvatské veřejnosti nadále neakceptovatelné (PULS, 2007). Podle současné legislativy si také jeden z partnerů nemůže adoptovat dítě svého partnera. V případě, že biologický rodič zemře, je nezvěstný nebo ztratí rodičovská práva, může ho druhý z partnerů získat do opatrovnictví, o čemž rozhoduje soud. Přednost se v takovém případě dává druhému biologickému rodiči (Zakon o životnom partnerstvu osob istog spola).

Vezmeme-li v potaz celou tuto legislativu, můžeme konstatovat, že formálně je situace pro LGBT osoby příznivá. Zákony se daří implementovat a vláda a nevládní organizace vzdělávají policisty, státní úředníky a advokáty v jednání s osobami různé sexuální orientace a genderové identity (Milković, 2013).

Pokud se však zaměříme na další příslušníky sexuální menšiny, jako jsou intersexuálové a transsexuálové, zjistíme, že legislativa, která by je chránila je nedostatečná. Intersexuálové jsou už jako malé děti předěláváni buď na muže nebo ženu podle měřítek většinové společnosti, aniž by k tomu byl potřeba jejich souhlas. Navíc na ně v zákonech proti nenávisti není explicitně myšleno (Rainbow Europe, 2017).

Transsexuálové sice mohou podstoupit hormonální terapii, avšak chorvatská zdravotní pojišťovna ji neproplácí a prozatím musí za chirurgickou změnu pohlaví cestovat do zahraničí. V nejbližší době by tento zákrok měl být možný i v Chorvatsku, avšak vyjde až na deset tisíc euro, což omezuje jeho dostupnost (Danas.hr). Díky spolupráci iniciativy TransParent a organizace LORI a jejich kampani došlo v roce 2012 alespoň k prosazení změny Zákona o osobním jménu a v roce 2013 ke změně Zákona o matrikách a od té doby je chráněno soukromí osob a možnost změnit si označení pohlaví a jméno v osobních dokumentech (LORI, 2017).

Obecně se stejně jako v případě transsexuálů na zlepšení situace a prosazování zákonů podílejí zejména aktivistické skupiny a organizace angažující se za práva sexuálních menšin a rovnoprávnost pohlaví. Patří mezi ně zejména lesbická organizace LORI, skupina Kontra, Iskorak a Ženska soba, která brání zejména ženská práva. Prvním třem nejvýznamnějším organizacím soustředícím se na práva sexuální minority se budu věnovat v následující kapitole.

4.5. Organizace angažující se za práva sexuálních menšin

4.5.1. Lezbijska organizacija Rijeka "LORI"

Lesbická organizace LORI vznikla v Rijece v roce 2000 s cílem informovat veřejnost v otázce sexuálních a genderových menšin a snažit se, aby společnost příslušníky těchto menšin přijala. V tomto ohledu je jednou z neaktivnějších organizací, na svém kontě má mnoho projektů, vzdělávacích seminářů, kulturních akcí, článků, výzkumů a příruček, pořádání různých knižních a filmových večerů a přátelských setkání. Také organizuje psychologické workshopy a spolupracuje s Katedrou psychologie Filozofické fakulty v Rijece.

Na rozdíl od lesbické skupiny Kontra, která se zaměřuje spíše na právní poradenství, LORI se orientuje na psychologickou pomoc klientům. Od roku 2007 tak poskytuje individuální psychoterapie pro příslušníky sexuálních menšin a online poradenství. Na národní úrovni též vede projekt „Zlepšování dostupnosti a kvality služeb v oblasti psychologické činnosti s příslušníky/icemi sexuálních a genderových menšin“, který se soustředí zejména na vzdělávání psychologů v jednání s LGBTQI klienty a klientkami (Projekti 2018).

Do této oblasti psychologie spadá i významná kampaň „Rodina bez předsudků“, která propaguje přijetí příslušníků sexuálních a genderových menšin v rodinách, neboť podle průzkumů se diskriminace, netolerance a násilí děje zejména v rodině a bylo tedy potřeba větší informovanosti rodičů LGBTQI dítěte a zbavit je jejich předsudků. V rámci této kampaně vznikla informační internetová stránka pro rodiče, edukativní materiály v novinách a výzkum, který velkou diskriminaci příslušníků sexuálních menšin v rodinách potvrdil (LORI 2011: 7).

Velká část projektů má také za cíl zvýšit povědomí o LGBTQI otázce ve školách s důrazem na snižování netolerance transsexuálů. Mezi tyto projekty patří například „Pro školy bez homofobie, transfobie a předsudků“ z roku 2016, který rozjela ve spolupráci se sdružením Zagreb Pride a „Snižování homo/bi/transfobie na středních školách“ z roku 2012, který pokračuje dodnes (Projekti LORI).

Podílela se na prosazování zákonů na ochranu LGBTQI osob a na tuto tematiku upozorňovala kampaněmi. K nejvýznamnějším patří kampaň „Láska je láska“ z roku 2002, kdy ještě chorvatské zákonodárství nerozeznávalo sexuální orientaci jako specifickou skutečnost podléhající diskriminaci. Součástí kampaně byly plakáty s fotografiemi lesbických párů s cílem propagovat práva homosexuálů. Šlo o první kampaň takového druhu a abstraktní otázka LGBTQI dostala názorný charakter (Projekti LORI).

V neposlední řadě se též pustila do projektu „Cesta ke kladům TRANstva“, který probíhal během let 2011 a 2012. Jeho cílem bylo veřejnost informovat o právech transsexuálních lidí a transvestitů, jelikož veřejnost toto téma příliš neznala a tehdy transsexuálové neměly skoro žádná potřebná práva zaručena legislativou (Projekti LORI).

LORI je financována z různých zdrojů, kterými jsou dárci, chorvatská vláda, různé nevládní organizace, Evropská unie a nizozemské a americké velvyslanectví v Chorvatsku.

Chorvatská vláda dotuje hlavně chod organizace a její úřad, ostatní složky spíše přispívají na konkrétní projekty (Donatori LORI).

4.5.2. Lezbijska grupa Kontra

Lesbická skupina Kontra byla založena v roce 1997 v Záhřebu jako nevládní organizace angažující se za lidská práva lesbických a bisexuálních žen. Vytvořily ji zakladatelky Lila iniciativa, první lesbické skupiny v Chorvatsku, a členky skupina Ligma. Postupně se jejími cíli stalo i prosazování lidských práv gayů a transsexuálů (Rosenberg 2016: 36).

Stejně jako LORI i Kontra se vyznačuje velikým množstvím aktivit, jako je organizování kulturních akcí s LGBTQI tematikou, překládání naučných knih, lobování za určité zákony, pořádání vzdělávacích seminářů a vytváření kampaní. Nejen příslušníkům sexuálních menšin též nabízí právní a psychologické poradenství. Klienti se na ni mohou obrátit i na SOS a informační telefonní lince, kterou Kontra založila už v roce 1997. K jejím velkým úspěchům dále patří otevření lesbické knihovny LezBib, která od roku 2002 nabízí knihy a časopisy s LGBT a feministickou tematikou (Povijest Kontra).

Mezi hlavní akce, který Kontra pořádá, patří duhové pochody hrdosti. Se sdružením Iskorak v roce 2002 organizovala první Zagreb Pride, který se jazykově hravě jmenoval “Iskorak kontra predrasuda”, čili v doslovném překladu „Průlom proti předsudkům“. Spoluorganizovala i další ročníky Zagreb Prideů a také první Split Pride, který se konal v roce 2011 a jeho další ročníky (Kontra, 2018).

Kontra se podílela na prosazení de facto veškeré legislativy chránící LGBTQI osoby a vydávání příruček vysvětlující práva sexuálních menšin a jejich možnosti bránit se. Na svém účtu má též hodně národních kampaní, které měly za cíl propagovat LGBTQI otázku. Většina těchto kampaní a dalších projektů byla spolufinancována Evropskou Komisí. Skupina Kontra jako celek je financována chorvatskou vládou a Národní nadací pro rozvoj občanské společnosti, která získává peníze od dárců, Evropské unie, britské vlády aj. (Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva 2018)

4.5.3. Iskorak

Organizace Iskorak vznikla v roce 2002 a stejně jako LORI a Kontra má za cíl ochranu lidských práv a zejména práv sexuálních menšin. Hlavní činnost organizace sestává z poskytování lékařských, právnických a psychologických služeb, přičemž organizace se

zaměřuje na prevenci proti HIV a AIDS a záštitu práv osob, který s těmito nemocí žijí (Iskorak – Wikipedija).

Do lékařských služeb patří zejména bezplatné, důvěryhodné a anonymní testování na HIV a syfilis. Klienti mají možnost tohoto testování využít dvakrát týdně v sídle organizace v Záhřebu. Jedná se o poměrně výjimečnou službu, protože Chorvati mají sice možnost nechat se na nemoci otestovat ve zdravotnických zařízeních, ale úkon je zpoplatněn a není na počkání, s výjimkou Chorvatského sdružení pro boj proti HIV a virové hepatitidy, které taktéž sídlí v Záhřebu (HUHIV, 2018). Navíc, ostatní organizace angažující se za práva LGBTQI osob v dalších městech tuto službu sice také poskytují, ale jen jednou ročně v rámci tzv. týdne testování (AIDS MAP, 2018).

K další významné službě, kterou zprovoznila organizace Iskorak, patří sociální síť Gay.hr pro LGBT komunitu. Ta uživatelům umožňuje poznat nové lidi ve svém blízkém okolí, přičemž se nejedná pouze o seznamování s potenciálními partnery, ale i s přáteli. Mezi LGBT komunitou je velmi populární, některé z respondentek z mého výzkumu se jejím prostřednictvím seznámily.

Stejně jako ostatní organizace i Iskorak vytváří různé projekty a spolu s Kontrou organizuje duhové pochody hrdosti. Své kampaně soustředí zejména na podporu práv lidí s HIV či AIDS. Stejně jako Kontra je Iskorak financována Národní nadací pro rozvoj občanské společnosti a dárci.

5. Metodologie výzkumu

5.1. Cíl výzkumu

Mým záměrem je ukázat, jak samy příslušnice rijecké sexuální menšiny vnímají své postavení v chorvatské společnosti, jak interpretují vztah chorvatské veřejnosti k nim a jaké mají cíle v prosazování a dodržování svých práv do budoucna. Dále také obecně zjistit, jaký je život lesbické komunity v Rijece a do jaké míry je tato komunita aktivní a angažuje se v otázce LGBTQI.

5.2. Výzkumné otázky

Základní výzkumnou otázkou je: Jak se žije sexuální minoritě, konkrétně lesbické menšině, v chorvatské Rijece? Tato otázka má velice obecné znění a v průběhu samotných rozhovorů s respondentkami sem ji postupně doplňovala o další, konkrétnější otázky. Při rozhovorech respondentky také často stáčely rozhovor na stejná podtémata, což mi umožnilo samotný rozhovor dále rozvíjet a spontánně formulovat další okruh otázek.

1. Cítí se lesbické ženy v Rijece, potažmo v Chorvatsku diskriminované a nerespektované?
2. Je podle lesbických žen sexuální minorita v Chorvatsku diskriminována a nerespektována?
3. Pokud ano, proč tomu podle lesbických žen tak je?
4. Má podle lesbických žen otázka sexuální menšiny nějaké chorvatské či dokonce rijecké specifikum?
5. Angažuje se nějak rijecká lesbická komunita v boji za práva sexuální menšiny?
6. Kam podle lesbických žen bude směřovat budoucnost LGBTIQ práv v Chorvatsku?

5.3. Výzkumná metodologie a technika sběru dat

Pro své šetření jsem použila kvalitativní metodologii, neboť se ve své práci zaměřuji na společenskou otázku a snažím se pochopit, jak ji vnímá konkrétní skupina lidí, kterých se bezprostředně dotýká. Výzkumná otázka tedy není zaměřena na celou společnost, a proto považuju kvalitativní šetření za vhodnější.

Jako konkrétní techniku sběru dat jsem použila polostrukturovaný rozhovor, který respondentkám dává dostatečnou volnost pro vyjádření svých postojů, zkušeností a vnímání

problému. Tazateli také umožňuje nedržet se striktně daných otázek a jejich pořadí, ale volně mezi tématy přecházet a podle průběhu konkrétního rozhovoru (Reichel 2009). Pro realizování výzkumu jsem udělala rozhovory s 11 lesbickými ženami v Rijece, s jednou prostřednictvím e-mailu, s ostatními osobně. Následně jsem pro zpracování dat použila metodu otevřeného kódování, kdy se text rozdělí na jednotlivé významové části a těm jsou přiřazena pojmenování, s kterými lze dále pracovat. „*Otevřené kódování odhaluje v datech určitá témata. Tato témata jsou nejdříve na nízké úrovni abstrakce. Mají vztah k položeným výzkumným otázkám, k přečtené literatuře, k pojmům používaným účastníky nebo jde o nové myšlenky vznikající, jak výzkumník proniká k textu*“ (Hendl, 2005).

S každým dalším uskutečněným rozhovorem jsem hledala paralely, a tedy podobné pojmy. Sledovala jsem, o jakých jevech respondentky hovoří a jaké mají jejich myšlenky vzájemnou souvislost.

Jednotlivé citace respondentek jsou přeloženy do češtiny, přičemž jsem se snažila, aby překlad neztratil žádný z významů.

5.4. Popis výzkumného souboru a způsob výběru vzorku

Terénní šetření bylo uskutečněno během mého semestrálního pobytu v Rijece v letním semestru 2015/2016. Cesta k respondentkám tím byla postupná a probíhala technikou sněhové koule, kdy je určen jeden či více respondentů a ti působí jako informátoři a nabalují další vhodné respondenty (Hendl, 2005).

Na přednášce ve škole jsem se nejdříve seznámila s otevřeně homosexuálním Slovincem, kterým byl v Rijece také na Erasmus pobytu. Angažoval se v boji za práva žen a LGBT osob jak ve Slovinsku, tak v Rijece. Odkázal mě na pracovníci organizace LORI a ta mi velmi ochotně podala mnoho informací a dala rozhovor. Díky ní mi poskytla rozhovor i další pracovnice LORI a poté také jedna dobrovolnice působící v LORI, která byla shodou náhod taktéž studentkou Filozofické fakulty v Rijece a neformálně mě seznámila se svými kamarádkami z lesbické komunity. Díky ní jsem se po poskytnutí rozhovoru mohla s dívkami dále kamarádsky setkávat i při kávě či pívě a bavit se s nimi neformálně, bez daných otázek a často jsem se tak dozvěděla něco pouhou náhodou. Dívky mi dále poskytly kontakty na další respondentky, nezřídka své partnerky. Setkání probíhala buď v prostorách LORI nebo v kavárně.

Respondentky byly ve věku od 23 do 43 let, všechny lesbické orientace, až na jednu výjimku, kterou byla bisexuálka Ivana. Kromě jejich lesbické orientace pro mě bylo ještě

důležité spojení s městem Rijekou. Většina respondentek z Rijeky nepocházela, ale přestěhovala se za studiem či za prací. Všechny dotázané byly bezdětné. Ženy dosahovaly různého vzdělání, což mělo nejspíš důsledky na jejich zkušenost, pro mé šetření to však nebylo až tak podstatné. Pro přehlednost uvádím seznam respondentek se základními informacemi o nich:

- Maja, 43 let, pracující
- Milica, 42 let, pracující v LORI
- Monika, 41, pracující v LORI
- Nataša, 36 let, pracující
- Jadranka, 29 let, pracující
- Jelena, 28 let, pracující
- Sanja, 27 let, pracující
- Ana, 26, studující
- Petra, 24, studující
- Ivana, 23 let, studující, bisexuální
- Paola, 23, studující

6. Analýza a interpretace dat

V této části se zaměřuji na samotnou analýzu získaných dat. V textu budu používat citace dotázaných, ale jejich jména budou změněna, aby byla zachována anonymita respondentek.

6.1. Osobní zkušenost s diskriminací a nesnášenlivostí

Ani jedna žena, se kterou jsem vedla rozhovor, podle svých slov osobně nezažila diskriminaci ve formě psychického nebo fyzického násilí. *„Naštěstí nemám žádnou negativní zkušenost z práce ani ze školy. Můžu říct, že žiju naprosto svobodně a opravdu necítím rozdíl mezi sebou a ostatními a doted' jsem měla jen samé pozitivní zkušenosti“* (Sanja).

„Asi mám opravdu štěstí, ale kvůli své orientaci jsem nikdy nějak diskriminovaná nebyla“ (Nataša).

„Možná když jsem byla mladá a chodila u nás ve městě do školy, tak jsem občas slyšela nějaké hloupé narážky, ale nic víc. To bylo spíš na začátku, v době puberty, pak si na to všichni zvykli a už to nebylo zajímavé“ (Maja).

„Zajímavé, ale s diskriminací jsem se naštěstí opravdu nesetkala“ (Paola).

„Měla jsem kolem sebe dobrý okruh lidí. A teď na fakultě jsou všichni otevření, nás i učí, že musíš být otevřená a tolerantní, takže ne“ (Ana)

Ženy pracující v LORI mají obdobnou zkušenost a pochvalují si i reakce lidí na to, že v LORI pracují. *„Musím říct, že i když jdu třeba jen na poštu vyzvednout něco pro LORI, a tam je na balíčku nebo dopise vyloženě napsáno lesbická organizace LORI, no tak jsem se nesetkala s nějakou špatnou reakcí nebo třeba jenom blbým pohledem“* (Milica).

Přestože respondentky prvotně odpovídají, že diskriminaci nezažily, nežijí všechny zcela svobodně a mají obavy z nesnášenlivosti.

Když se s Milicí bavíme o „svatbě“, která ji příští rok čeká, přichází s obavou, aby jim personál nepokazil jejich výjimečný den.

„Fakt chci, aby to bylo bez chyby, aby byli všichni číšníci milý, nikdo nedělal žádný blbý ksichty a podobně. Myslím to spíš celkově, že si ten den chci užít, a ne slyšet nějaké hloupé řeči...“ (Milica).

Některé respondentky přiznávají, že do jisté míry upravují své chování podle situace a místa, kde jsou.

„Když se procházím s přítelkyní a držíme se za ruce a najednou jdeme kolem skupinky kluků, kteří, tak nějak od pohledu nevypadají moc sympaticky, tak automaticky jí“

ruku pustím. To je v člověku nějak zakořeněné, asi jako když se ti někdo, kdo jde proti tobě nezdá, a tak radši přejdeš na druhý chodník“ (Monika).

„Asi bych se nelíbala v kotli fotbalových fanoušků, to bych se bála a připadala si, že je nějak provokuju“ (Paola).

„Nechci zbytečně provokovat, když se to nehodí, tak určitý věci nedělám“ (Petra).

„Takhle jsem nad tím nepřemýšlela, ale asi to podvědomě člověk dělá. Když se necítí bezpečně“ (Jelena).

Dvě z dotázaných považují za diskriminaci neexistenci zákonů, které heterosexuálové k dispozici. V obecné rovině si tedy diskriminované připadají, přestože na otázku, zdali mají osobní zkušenost s diskriminací, odpověděli záporně.

„Mně přijde diskriminace už jenom to, teda jenom, spíš například, že se s partnerkou nemůžeme vzít jako heterosexuální páry“ (Ana).

„Je hrozné, co teď řeknu, ale jak ti roky utíkají, tak ty si vlastně ve spoustě věcech diskriminovaná, ale už si toho vůbec nevšimáš. Nemůžeš se vdát, nemůžeš si osvojit dítě, ale vůbec to už nevnímáš. A pak si uvědomíš, ale proč? Copak jsem já horší? Prostě se to neučíš, jsou nějaký věci, který máš automaticky v hlavě“ (Milica).

Některé respondentky také přiznávají, že sice nezažily žádnou diskriminaci, možná je tomu ale tak proto, že o tom, že jsou lesby, ví jen jejich rodina nebo nejbližší okolí. *„Nikdy jsem neměla žádný problém, ale tak je pravda že jsem ještě neudělala veřejný coming out“ (Jadranka).*

„V práci o tom, že jsem lesba, nikomu nevykládám. Je to moje osobní věc a nemám potřebu to všem vykládat. Takže to tam nikdo neví. Moje kamarádky to samozřejmě vědí a vše je v pohodě... Jen bych teda asi měla říct, že spousta mých kamarádek je taky gay“ (Nataša).

Aně je zase nepříjemné téma vztahů, protože začala chodit s mladou dívkou, která ještě neudělala coming out a slíbila jí, že o ní nikomu neřekne.

„Já vím, je to takový paradox, o mně to vědí všichni, ještě dělám i dobrovolnici (v LORI) a pak nechci mluvit o přítelkyni. Já jsem jí to ale slíbila a (,) miluju jí no. Navíc je to pro ni všechno nový, má první vztah a je to na ní, až to vykřičí do světa (smích)“ (Ana).

Dotázané ženy mají pozitivní zkušenosti i s reakcí svých rodin, které jejich homosexuální orientaci přijaly spíše dobře.

„Nikdy jsem proto, že jsem lesba, neměla žádné problémy. Ani v rodině. Bála jsem se trochu to říct bratrovi, ale velice dobře to přijmul. Řekl mi, že jemu se taky líbí holky (smích)“ (Paola).

„Všichni to přijali dobře. Máma, táta, sestra i její manžel. Ted' mě všichni štvou otázkami: „A co holky?“ a „Kdy už nám nějakou přivedeš?““ (Jelena).

„Se všemi o tom mluvím otevřeně, takže i doma. O přítelkyni jsem se samozřejmě nezminila, je to ještě v počátku“ (Ana).

Některé respondentky sice o své orientaci rodině řekly, rodiče ji přijmuly, ale více se o tom doma nebaví a doma je toto téma jistým způsobem tabu.

„Máma se mě občas zeptá na vztahy a celkově se zajímá, ale s tátou jsme o tom od té doby nemluvili. Asi mu je to nepříjemné nebo neví, jak se zeptat. A já s tím sama taky nezačnu“ (Nataša).

„Mám jenom tátu. No a jak reagoval? Vlastně vůbec nereagoval. Já myslím, že to přijal, ale nemluvíme o tom. Nezajímá se, jak mně se jako lesbě žije, ale, možná od něj mám jenom příliš velká očekávání“ (Milica).

„Udělala jsem doma coming out a všechno to šlo vlastně dobře, od té doby jsme o tom ale nemluvili. Nevím, moc domů nejezdím, uvidíme, jestli se to změní“ (Jadranka).

„Naši to samozřejmě vědí a přijali to dobře, když se na mě ale zeptá někdo z rodiny, jako jestli s někým chodím a tak, tak nic neřeknou. Neřekla bych, že se za mě stydí, ale proč o tom mluvit, když se někdo vyloženě nezeptá? Do mého osobního života jim nic není“ (Petra).

Ivana má po počáteční těžkosti s reakcí mámy sice pozitivní zkušenosti z rodiny, ale mezi kamarády má problém si svou sexuální orientaci obhájit.

„Máma se nejdřív rozzlobila, ale pak se omluvila a přijala to. S tátou jsme po rozvodu rodičů měli dost špatné vztahy a teď se to zlepšuje, takže s ním o tom zatím nechci mluvit. Se sestrou super a její muž taky super, i když si myslí, že o tom tématu ví více, než ve skutečnosti ví. Ono je to dost těžké pochopit i pro jiné lidi. Moji gay kamarádi nevěří, že bisexualita existuje a myslí si, že jsem skrytá lesbička a potřebuji nějaký důkaz. Říkají, že by mi uvěřili, kdybych byla nejdřív ve vztahu s osobou jednoho pohlaví a potom s osobou druhého pohlaví“ (Ivana).

6.2. Diskriminace a nesnášenlivost v Chorvatsku v obecné rovině

Povídání si o otázce LGBTQI v Chorvatsku a v Rijece s Milicí a Monikou se samozřejmě liší od ostatních žen, protože obě dvě pracují vyloženě v oboru. Jak už bylo naznačeno výše, jsou spíše optimistické. *„Tak samozřejmě, kdyby tu nebyly chyby, tak tu ani nemusíme být a vůbec nemusí být žádná LORI, vždycky je co zlepšovat. Obecně si ale myslím,*

že jsme dosáhli spousty věcí... Na příklad životní partnerství je na zemi jako Chorvatsko opravdu pokrok“ (Milica).

„Daří se nám i dělat práci, kterou chceme, vždycky je teda trochu problém sehnat peníze, ale to je prostě vždycky, když se dělá v neziskové organizaci. A pravda je, že v posledních letech jsme měli i celkem štědrú podporu od vlády. Z tohoto pohledu máme celkem dobré podmínky“ (Monika).

V době mého pobytu v Chorvatsku v roce 2016 se vláda změnila. Stranu SDP vystřídala u moci HDZ s premiérem Andrejem Plenkovićem.

„Joo kdo ví, jak to bude teď, chtějí hodně škrtat v rozpočtu“ (Milica).

„S (strana HDZ) naší práci úplně nesouhlasí, lidská práva jim nic neříkají a naši činnost vidí jako vyhazování peněz. Chtějí i zrušit životní partnerství. Uvidí se, jak to celkově teď v Chorvatsku bude. Jsou takový, no, dost konzervativní“ (Monika)

Milica zmiňuje potřebu mnoha policistů na pochodech hrdosti a neochotu společnosti zařadit více informací o různé podobě sexuality do vzdělávacích osnov.

„Na prideu je vždycky strašně moc policistů, pokaždé si myslíme, že už jich bude míň, ale jsou asi stále potřeba“ (Milica).

„Ve školách se o tom stále tak málo hovoří, děti dostanou nějakou malou informaci v rámci biologie a té zdravotní výchovy, ale to je všechno. V tomhle jde změna opravdu pomalu a neochotně“ (Milica).

Jak už bylo zmíněno, v každodenním životě respondentky diskriminaci nezažívají, spousta z nich ale zná někoho, kdo diskriminován byl nebo zažil nějakou podobu nesnášenlivosti.

„Jedné mojí kamarádce strašně nadávali nějakí chlapi v klubu, kde tancovala se svojí přítelkyní. Kamarádovi, když se vracel z klubu, dal někdo pěstí, až omdlel. Nahlásil to, ale pachatele nenašli...“ (Nataša). Monika a Milica samozřejmě znají spoustu lidí, kteří zažili nějaký druh násilí, protože jejich organizace se takovým klientům snaží zajistit pomoc.

Paola a Maja vypráví podobné příběhy, z jejich kamarádů nebyl nikdo fyzicky napaden, někteří z nich však zažili urážky a posmívání. *„No hodně, znám jich spoustu...“ (Maja).* *„Kamarádky mi vyprávěly... nejčastěji je to ohledně vzhledu“ (Paola).*

„Moc se o tom nebavíme, ale tak jasný, že holky nějaký řeči a blbý narážky slyšely“ (Ana).

Všechny respondentky také souhlasí s tím, že sexuální menšiny v Chorvatsku diskriminované jsou. Některé respondentky tak soudí podle informací z médií.

„Tak člověk si občas v novinách přečte, jak byl někdo zmlácený jenom proto, že je třeba gay. Taky na Facebooku nebo v komentářích najdeš spoustu nenávistných řečí“ (Sanja).

„Na gay webech se často píše, jak někoho zmlátili, protože je gay nebo jak ho rodiče vyhodili apod.“ (Paola)

„Ted’ to zase trochu utichlo, máme životní partnerství a ještě potrvá, než se podaří udělat další krok, ale kolem referenda (o ústavní definici manželství) byl nenávisti plný Internet. Bylo kolem toho zbytečně moc hejtů, někteří reagovali úplně hystericky“ (Ivana)

Petra za nesnášenlivost považuje užívání označení homosexuálů jako nadávky.

„Už malé děti si nadávají do gayů, takže jasně, že tady není něco v pořádku“ (Petra).

Všechny dotázané tedy diskriminaci či nesnášenlivost vůči LGBTQI osobám považují za problém, který v Chorvatsku existuje. Důvodům, proč jsou v Chorvatsku sexuální menšiny diskriminovány a proč vůči nim panuje jistá nevraživost se věnuji v následující kapitole.

6.3. Důvody nesnášenlivosti

Podle většiny respondentek je chorvatská společnost nesnášenlivá vůči sexuálním menšinám kvůli stereotypům o homosexualitě, které jsou podobné těm v jiných zemích. Mezi nejčastější stereotypy podle nich patří, že homosexualita je nemoc, že homosexuálové jsou nevěřící, dále spojitost homosexuality s pedofilií, nemorálností a promiskuitou a strach ze dětí, které přijdou do kontaktu s homosexuály budou také neheterosexuální orientace.

V této obecné rovině téměř všechny také zmiňují předsudek, že gayové jsou feminizovaní a ženy „vypadají jako řidiči kamionu a jsou mužatky“, jak to shrnula Paola. Tím se dostáváme k tomu, co považují respondentky za chorvatské specifikum. Podle šesti z nich sexuální menšiny vadí zejména chorvatským mužům a svou nesnášenlivost vůči LGBTQI komunitě projevují zejména muži.

„Chorvatští chlapi a celkově chlapi na Balkáně jsou tématem sami o sobě. Chovají se jako páni tvorstva, kteří všechno vědí nejlépe a logicky tak mají právo všechno řídit“ (Jelena).

„Přitom se chovají hrubě a omezeně, což omlouvají tím, že jsou přeci ti správní chlapi“ (Ana).

„Řekla bych, že nejvíc homofobní jsou chlapy. Jinak celkově sexističtí, no ale samozřejmě lpějí na „tradičních hodnotách“ a to je tak, no, jak bych to..., lpějí jak v čem. V něčem jsou tradiční, ale podle toho, jak se jim to hodí“ (Paola).

„Chlapi jsou homofobnější, to je prokázané“ (Milica).

Dotázané považují chorvatské muže za agresivnější a hrubší, čímž vysvětlují jejich netoleranci k homosexuálům.

„Cítí se nějakým způsobem asi ohroženi, nevím, je to asi tím, jací jsou“ (Sanja).

„Například když se hraje fotbal. No to. Viděla si někdy nějaký zápas? Vždycky se tam někdo porve, někoho zmlátí, musí se volat záchranka, chovají se jak hovada“ (Ana).

Na mou námitku, jestli přeci jen problém s chováním fanoušků nemají ve všech zemích, Ana i Jelena reagují nesouhlasně.

„Ne není to tak ve všech zemích, tady jak jde o fotbal, tak nemají mozek“ (Jelena)

„V Německu se takhle nikdo nechoval a klidně jsem se mohla jít podívat na zápas. Neříkám samozřejmě, že jsou takoví všichni, ale mám pocit, že chlapi se tam prostě chovali jinak“ (Ana)

„No a tihle chlapi si pak nadávají do teploušů a buzen“ (Jelena).

Správný chorvatský muž, jak ho podle Any a Paoly vidí společnost, je vykreslen dosti stereotypně, ale respondentky si toho jsou vědomé.

„Takový typický fotbalový fanoušek (smích)“ (Paola).

„Takže, je urostlý, ženatý, o děti se mu stará žena, taky mu uklízí, pere a vaří. Je sebevědomý, občas zakřičí, chodí do hospody a tam nadává na svůj život a ženu. Často se opije a je vulgární. Pokřikuje na ženy a vymýšlí si, kolik už jich uspokojil. Rozhodně není feminizovaný a není gay“ (Paola a Ana)

Charakteristiku chorvatských mužů ve spojitosti s postoji k homosexualitě pak Ana shrnuje následovně:

„Vyplývá z toho, že jakmile se nějaký kluk nechová stejně agresivně jako oni (ostatní muži), je hned zženštilý a není to ten správný chlap. Gayové pro ně nejsou ti správní chlapi“ (Ana). Petra na její komentář reaguje:

„To jsou taková kliše, já si myslím, že spousta těchto chlapů proti homosexualitě ve skutečnosti nic nemá, jen se to bojí přiznat před ostatními, aby vypadali dostatečně cool“ (Petra)

Co z toho vyplývá pro ženy shrnula Paola a Petra ji doplňuje.

„Ne, právě ani lesby pak nejsou ty správné ženy, protože je chlapi nezajímají, teda jako milostně. Možná jsou na tom lépe, protože pro ně je to sexy, když si představí dvě ženy spolu, ale to je přeci taky špatně. Já se nelíbám s přítelkyní proto, aby to připadala někomu vzrušující, ale protože se máme rády“ (Paola)

„Lesby mají hodně spojené se sexem, je to pro ně přitažlivé, kdežto gayové jsou pro ně nechutní“ (Petra).

Větší toleranci k lesbičkám oproti gayům vzpomínají i další respondentky.

„Vztah dvou žen tolik nevadí, není to tak okaté, když se dvě ženy drží za ruku, a navíc to spoustě chlapům přijde sexy. Muži to mají v tomhle horší“ (Sanja).

„Proti mužským gayům je víc, víc nějaké nenávisti. Pro ně je to mnohem těžší“ (Milica).

Dále podle respondentek chorvatští muži také vidí lesby také dosti stereotypně.

„Takový chlap v ženském těle“ (Ana)

„Jo, v lesbičce vidí ženu, která ještě nezkusila sex s mužem, ten úžasný zážitek (ironicky), a pak že jí to přejde. No, nepřejde (smích)“ (Paola).

Největší překážku v otevřenějších postojích k sexuálním menšinám některé respondentky vidí v tradičním a patriarchálním nastavením chorvatské společnosti a rodiny.

„Tak, problém je, že tu vládne těžký patriarchát a pokrytecké ctění té jediné pravé rodiny, kde je manžel, který všechno řídí a pasivní žena, která se o všechno stará. Pak jim vadí, že my se bez nich obejdeme (smích)“ (Jelena).

„Spousta mužů si tu stále myslí, že ženská patří domů k dětem, má vařit a uklízet... Asi to s tím souvisí, že v lesbách nevidí tuhle, nějakou tradici.“ (Ana)

„Chorvatsko je velice patriarchální země, což se projevuje i v myšlení lidí... Feminismus budí výsměch a reakce typu, že feministky jsou ošklivé ženy, které by beztak nikdo nechtěl... Největším úkolem ženy je porodit dítě a na to přeci potřebuje chlapa, a taky aby se o ně postaral. Lesby jim tak vadí už jenom z principu“ (Petra).

„Teď to vypadá, jako že nesnášíme všechny chlapy (smích). Ale to zase ne, mám spoustu super kamarádů, spíš jenom že lesby jsou většinou feministky, logicky, a s tím tu má spoustu chlapů problém a od toho se odvíjí další věci, ale to je zase na jiné povídání“ (Ana).

„V lidech je to zakořeněný, to, řekněme, jak se mají chovat, koho mají poslouchat, respektovat. Když jim furt někdo říká, že něco není normální nebo by mělo být tak a onak, tak tomu uvěří. To je vidět i na těch dětech ve škole..., mají názor rodičů... dost často ten tradiční...“ (Milica).

Sanja nesnášenlivost homosexuálů dává do kontextu s postavením žen v Chorvatsku.

„Já si myslím, že je to o vztazích celkově. Ženy mají v porovnání s muži menší platy, starají se o celou domácnost, přestože pracují a jsou často zneužívané. O domácím násilí se

nemluví, ale je to velmi častá věc. Všechno to se vším souvisí, dokud se nezmění postavení žen, těžko se změní postavení gay lidí“ (Sanja).

Respondentky tak otázku homosexuality spojily s genderovou otázkou, feminismem a tlakem společnosti na vzhled vůbec. Petra, která má velmi krátké vlasy a vyznává přírodní vzhled a Jelena, která má také krátké vlasy, obarvené na zářivou barvu a nosí oblečení ve stylu „boyfriend“, tedy oblečení obvykle patřící do šatníku muže, popisují své zkušenosti následovně:

„Já ted' vlastně taky řeknu stereotyp, ale jo, lesby se často od většinové společnosti liší, a to jim vadí. Netrávím doma hodiny malováním se, nenakupuju hadříky, nechodím v sukýnkách a podpatcích. Už mi hodně lidí řeklo: 'kdyby si se jen trochu upravila' nebo 'copak takhle vypadá holka?'. Pro nikoho se nešňořím a spousta lidí to nechápe“ (Petra).

„Přesně, taky mi spousta lidí řekla: 'vypadáš jak kluk' a jeden kluk mi kdysi řekl: 'takhle se nikomu nebudeš líbit' a já na to: 'a co (?)'“ (Jelena).

Ana s dlouhými vlasy a make-upem má zase opačný „problém“.

„Mně nevěří že jsem lesba, protože tak nevypadám. Protože lesba má mít krátké vlasy... Jako by jim víc vadilo to, že tak nevypadám než to, že jsem lesba“ (Ana).

I ostatní respondentky se shodují na tom, že společnost vyvíjí nátlak na jejich vzhled a zapadání do normy, stejně jako na ostatní ženy. *„Ještě dneska si tady spousta lidí myslí, že holka se musí dobře vdát, aby se o ni někdo postaral... Já osobně jsem překvapená, že v naší zemi vůbec prošel zákon o životním partnerství..., a ještě je tu spousta práce na celé společnosti, než se začne vůbec diskutovat o osvojování dětí homosexuálními páry“ (Ivana).*

Mezi další důvody nesnášenlivosti většina respondentek také řadí velkou roli náboženství v chorvatské společnosti.

„Církev tu má vliv úplně na všechno. Říká lidem, co je správné a homosexualita to rozhodně není“ (Maja).

„Církevní hodnostáři jsou konzervativní a občas mi přijde, že se zasekli a vůbec si nevšimli, že je 21. století“ (Jelena).

„Všechny ty nějaké akce církve kolem referenda to jenom dokazují“ (Paola).

„Tam se projevilo, jak homosexualitu vidí. Reagovali úplně hystericky, jako bychom chtěly ublížit všem dětem a že prý jsme homosexuální lobby... Jako by to byl náš výběr, že budeme lesby...“ (Ana).

„Vměšují se i do toho, jak má vypadat výuka ve školách. Někde mají děti povinné hodiny náboženství“ (Milica).

„No to, v čem jsem vychovaní, to sem taky přivedlo náboženství. A ono je to jedno, jestli křesťanství nebo islám... Podle mě, je to jenom nějaký určitý nástroj, jak lidi ovládat“ (Jadranka).

„Asi je to kvůli náboženství, těžko takhle říct, někteří lidi jsou tu prostě dost konzervativní“ (Nataša).

Na téma vlivu církve navazuje otázka sexuální výchovy ve školách. Hodiny sexuální výchovy byly do školy sice zařazeny, některé respondentky ale nejsou s jejich podobou spokojeny a přejí si její zlepšení v budoucnu (viz oddíl 7.6.).

Strašně protestovali proti zavedení sexuální výchovy ve školách (církve). Přitom se tam víceméně mělo mluvit jenom o nějaké hygieně a bezpečném pohlavním styku. To je přeci v zájmu dětí“ (Monika).

My (myšleno LORI) tam ještě stále postrádáme dostatečné informování o LGBT a o tom, že rodina má mnoho podob“ (Milica).

Některé také zmiňují jisté pokrytectví katolíků.

„Lidi tu vůbec nejsou tak pobožní, to je jenom tak, nějak na papíru, že jsou katolíci, ale nechodí ani do kostela. Boha vytáhnou, když potřebují“ (Ana)

„Tradiční hodnoty, no jo, ale jenom jak se to hodí... „Já mám kamarádku... když jedou na nějaký teambuilding tak tam spějí všichni se všema. No a tihle lidi by určitě řekli, že vyznávají tradiční hodnoty... Asi úplně není pravda co?“ (Milica).

„Postupně to upadá, naše generace už ani nechodí do kostela“ (Paola).

„Ono je to jenom zakořeněné... Myslím si, že pravých věřících moc není. Je tu určitá malá skupina, která křičí a vzývá tradiční hodnoty a brání „posvátnou“ rodinu, kterou chceme zničit... Nevím. No, ve skutečnosti si myslím, že spouště lidem je to ukradené. Zajdou si jednou ročně do kostela, doma mají obrázek panenky Marie a k Bohu se modlí, no to se modlíme všichni, třeba když máme kolokvia (smích). Ale jako že Bůh se hodí jak na co“ (Ivana).

Respondentkám také vadí, že se na homosexuály dívá hlavně skrze sex.

„Koukají se na LGBT osoby jenom skrz sex, jenom skrz sex, a bohužel se tu vůbec nevidí ten druhý díl, emoce, láska, ten každodenní život“ (Monika).

„Když se řekne, hele, on teď chodí s ním, tak všichni si hned řeknou, aha, oni mají sex. Jako by to bylo to nejdůležitější ve vztahu, samozřejmě to je důležitý, ale není to něco, co máš každý den. Teda (smích), možná v některých případech. Ale oni nevidí ten pár, že i my plánujeme, co bude k večeři, kdo vyvenčí psa... prostě normální pár“ (Sanja).

Jedna z dotazovaných ještě zmiňuje chorvatský stereotyp, že „*homosexuálové nesnáší vše, co je chorvatské*“ (Maja). V řečení tohoto názoru byla osamocená. Většina ostatních respondentek se ale shoduje na tom, co už bylo naznačeno výše, a to že od společnosti cítí tlak, že správní Chorvaté mají být heterosexuálové.

6.4. Život v Rijece

Rijeka je přístavní město a třetí největší město Chorvatska. Žije tu 144 tisíc obyvatel (Grad Rijeka). Lidé sem dojíždí za prací nebo se stěhují za studiem. Pro mnohé studenty byla Rijeka první volbou, ať už kvůli přímořské malebnosti nebo proto, že některé obory se v Záhřebu nevyučují. Po mé čtyřměsíční zkušenosti se Rijeka jeví jako progresivní město a kvalitní místo k životu.

Všechny mnou dotázané ženy jsou s životem v Rijece spokojené a neuvažují o přestěhování se do jiného města, některé ještě nevědí, kde budou po ukončení studia žít. Obecně však respondentkám přijde Rijeka jako tolerantní a pokrokové město. „*Žije se tu dobře. Rijeka je na chorvatské poměry velké město a nabízí celkem dost příležitostí. Tím pádem přitahuje čím dál víc různých lidí, kteří jsou otevření*“ (Petra).

„*Jsem spokojená*“ (Maja). „*Neměnila bych, nepřeju si stěhovat se*“ (Monika). „*Líbí se mi tu*“ (Nataša). „*Lidi tě tu přijímají*“ (Paola).

Rijeku respondentky často kladly do protikladu s Dalmácií, ať už z ní pocházely nebo ne. Kritizovaly větší konzervativnost lidí a maloměšťácké chování. „*Určitě je to tu o dost lepší než třeba v Dalmácii. Já jsem z jednoho malého města u moře, a to se nedá srovnat. Tam se všichni znají. O mém kamarádovi vědí všichni, že je gay. A on to přeci neřekl celému městu, prostě se to rozneslo. To tedy je větší anonymita a tím i svoboda*“ (Ivana).

„*Dalmácie je totálně jiná. Spousta těch lidí celý život ani nikde jinde nebyli a pak nic nevědí. Někteří vůbec nechápali, co je to životní partnerství. Bylo fakt smutný slyšet některý komentáře k referendu (o definici manželství) odtamtud... no, nejen odtamtud*“ (Sanja).

Další respondentky srovnávají Rijeku i s jinými místy. Jedna respondentka ji dokonce považuje za otevřenější než hlavní město Chorvatska.

„*Rijeka je opravdu specifická tím, že je, řekněme otevřenější, třeba i oproti Záhřebu. Fakt si to myslím, co tak pozoruju*“ (Ana).

„*Řekla bych, že Rijeka je oproti jiným částem Chorvatska modernější město. Hmm, třeba oproti Varaždinu, tam bych řekla že lidi jsou trochu, méně otevření, co se týče tohoto*“ (Jadranka).

Pokud se jedná o společenský život, tedy množství různých akcí pro LGBT komunitu a gay friendly klubů, jsou všechny dotázané ženy spokojené. Mnoho respondentek zmínilo akce, které pořádá LORI.

„Občas je tu nějaká gay party, často to organizuje LORI a to je super“ (Jelena).

„LORI organizuje různé sešlosti, občas se stavím“ (Nataša).

„Myslím, že tu možnosti fakt máme, protože tohle sdružení na tomhle hodně pracuje, často jsou nějaký party, sešlosti. Někdy u LORI, karaoke, večer queer poetry, kde budeme číst svoje básničky...“ (Ana)

Dotázané zmiňují i různé podniky.

„Myslím, že Tunel a Život jsou gay friendly, ale řekla bych, že vlastně tu není klub, co by nebyl gay friendly“ (Sanja).

I ostatní respondentky se zmiňují zejména podniky Tunel, Život a ještě River pub, kde se pořádají karaoke party, jako spíše gay friendly, i když nejsou určeny jen pro neheterosexuální komunitu.

Sama jsem jeden večer v klubu Život zažila situaci, kdy se na parketě začali líbat dva kluci. Nikdo si jich nevšímal, neukazoval na ně apod., přestože byli před pódium a víceméně všichni na ně dobře viděli. Má kamarádka, brigádnice v klubu Život mi pak potvrdila, že občas nějaký homosexuální pár v klubu vidí, ale ještě nikdy nezažila negativní reakce.

Některé dotázané by si přály vyloženě gay klub, ale spíš kvůli lehčímu seznamování se. Na tuto otázku jsem se ale žen zeptala sama, žádná s přáním zřídit klub jen pro gay komunitu nepřišla.

„Mně je to jedno, cítím se dobře i na ne gay místech. Možná by byl dobrý nějaký speciální klub pro ty, co si to přejí a mají třeba problém se seznamovat“ (Paola).

„Jo nějaký noční klub by byl dobrý, myslím, že v Záhřebu už takový je“ (Ana)

„To by bylo skvělé, zvlášť pro ty mladé, kvůli seznamování. Občas sem někdo přijde (do LORI), že by se rád seznámil (za milostným účelem). Ted' tu byl asi patnáctiletý kluk, že by rád někoho poznal, ale na těch našich sešlostech jsou samí muži kolem třicítiky a co by ti dělali s malým klukem“ (Milica) „Často sem někdo volá, ale my bohužel, moc nepomůžeme, nejsme seznamovací kancelář“ (Monika).

6.5. Angažovanost v boji za práva LGBT osob

Většina respondentek se nějakým způsobem angažuje v boji za práva LGBT osob. Konkrétně 9 z 11 je na tomto poli nějakým způsobem aktivní, což je poměrně velké číslo, přestože jsou do něj započítány i dvě respondentky, které mají boj za práva LGBT osob v popisu práce. Z rozhovorů vyplývá, že k větší aktivitě respondentky motivovala účast na sešlostech pořádaných LORI.

„Občas jsem zašla na večer deskových her (pořádaný LORI) nebo na filmový večer a tam jsem se dozvěděla, že například shánějí dobrovolníci na dávání letáků. Tak sem si řekla, proč ne? S holkami jsme se skamarádily, a tak když jsem mohla, tak jsem pomohla“ (Sanja).

„Na jedné akci mě poprosily, jestli bych ve škole nevylepila pár plakátů, tak jsem je vylepila. Když je u nás ve škole nějaký workshop, tak na něj jdu nebo o něm řeknu dalším... Co dál..., naposledy jsem byla na pochodu za práva žen, jestli se to počítá“ (Petra).

Některé z žen jsou i členkami LORI a stálými dobrovolnicemi.

„Studuju psychologii, a tak se mi to k tomu tak nějak i hodí a věřím, že to má smysl. Už jsem napsala několik článků... a ty jsou pak sdílené na stránkách LORI, taky píšu statusy na Facebook, sdílím různé příspěvky. Pomůžu, s čím je potřeba“ (Ana).

Některé zase svou aktivitu soustředí mimo LORI.

„Byla jsem už vlastně na dvou pochodech hrdosti a když je nějaká smysluplná petice, tak pomůžu s jejím šířením a samozřejmě ji podepišu. Naposledy když bylo referendum (o definici manželství), tak jsme s kamarádkami uspořádaly výstavu proti homofobii v naší společnosti. Protože někdy taky fotím, no, a tak jsem tam daly různé životní situace, jako, nevím, jak spolu dvě ženy vaří, dva chlapi se drží za ruce v kině a koukají na film, dvě holky se drží za ruce a prochází... chtěly jsme hlavně, aby v tom byla vidět láska. Že je to ta stejná láska jako mezi kterýmkoli jiným párem... že na tom není nic špatného a není důvod k nenávisti“ (Jelena)

I další z žen byly aktivní zejména v období referenda o manželství.

*„Roznášela jsem letáky, kde bylo vysvětleno, o čem se vlastně hlasuje a případně to lidem vysvětlovala. Ve škole jsem taky v našem spolku napsala prohlášení, a to jsme potom za náš spolek vydali. Různě no, bavily jsme se s lidmi hodně, to bylo občas náročný, hrůza, lidi nám tam nadávali do *** a do *** (kroucení hlavou). Je dost těžký se nějak normálně bavit s takovýma lidmi“ (Ivana)*

„Předtím jsem byla několik let aktivní v LORI, ale už několik let se osobně LGBTI aktivismem nezabývám. Výjimku jsem udělala v období referenda, kdy jsem se podle svých možností podílela na podpoře odpůrců referenda a kampaně Ve jménu rodiny“ (Maja).

Pracovnice v LORI se shodují, že práce dobrovolníků je pro organizaci klíčová. Běžnou agendu zvládají samy, ale na pomoc při workshopech, přednáškách, sbírání podpisů na petice, propagandě LGBTIQ práv nebo sehnání filmu na filmový večer potřebují občasnou výpomoc.

„Za ty roky už máme svůj okruh lidí a s akcemi nám vždycky někdo pomůže. Je tady i spousta nadšenců. Ana dochází pravidelně a napsala nám už několik článků. Tím, že chodí sem do školy, tak nám vždycky pomůže s propagací tam, organizuje přednášky a tak podobně“ (Monika).

Jedna respondentka se angažuje pouze v rámci povídání si s lidmi. *„Jenom si povídám s lidmi, s přáteli a snažím se jim vysvětlit, o co LGBT aktivistům jde. Ale, nic aktivnějšího“ (Paola).* Další dvě se neangažují. *„Ne, nechci“ (Nataša)*

„Ne, jednoduše nemám čas“ (Jadranka).

Ani jedna z dotázaných není aktivní v nějaké politické straně. Všechny respondentky se shodují ale na tom, že by podpořily jen tu politickou stranu, která ctí práva LGBTIQ osob, přestože to není pro ně jediná podmínka.

6.6. Výhled do budoucna

V budoucnu všechny respondentky doufají v tolerantnější společnost.

„Po těchto volbách moc nevím, ale věřím, že bude lépe a lépe. Potrvá to, ale jednou bude totální rovnoprávnost s heterosexuálními páry. Doufám, že společnost samozřejmě bude otevřenější a všichni budeme moct žít svobodně“ (Monika).

„Chtěla bych, abychom byli všichni míň nenávistní a respektovali druhé. Aby nikdo nemusel svou orientaci skrývat a stydět se“ (Petra).

„Je to zapsané, jako formálně takhle, ale myslím, že hlavně kultura je to, co nás zatěžuje a kde není tak lehké přijít a říct třeba jen to, že si v životním partnerství. Na kulturu, tam je těžší působit, to nelze změnit přes noc. Proto i děláme to, co děláme“ (Ana).

Všechny dotázané si přejí také lepší zákony, zejména aby homosexuální páry mohly osvojovat děti.

„Samozřejmě si přeju rovnoprávnost v každém slova smyslu. Přeju si, aby byla ctěna moje práva, takže i právo na uzavření rovnoprávného manželství a na osvojování dětí. Natož když rovnoprávně plním svoje občanské povinnosti, od placení daní a daňových přírážek po jiné odvody. Jsem občan jako každý jiný“ (Nataša).

„Myslím, že by na uzákonění manželství každopádně bylo potřeba pracovat, i když za současné vlády nevím.“ (Sanja).

„Mně osobně je jedno, jestli bude jméno manželství nebo životní partnerství, ale myslím, že, že je to úplně hloupé. Proto, protože nevidím důvod, proč by to taky nemohlo být manželství. Proč se heterosexuálové tak brání, ale oukej, pokud je to pro ně tak nebezpečné, tak pro mě je oukej, že se to jmenuje životní partnerství. Je potřeba ale osvojování dětí“ (Milica).

„Mně nevadí, že se to nejmenuje manželství, to jsou pro mě hlouposti s těmi jmény. Když to tolik vadí, oukej. Ale není pro mě oukej, že nemůžeme osvojovat děti, to by bylo potřeba změnit“ (Ana).

„Není potřeba tlačit na církevní svatby a vlastně mi ani nesejde na tom, aby se životní partnerství jmenovalo ‘manželství’, ale přála bych si, aby mohly homosexuální páry osvojovat děti“ (Paola).

„V zemi, kde je tolik opuštěných dětí a tolik se špatným životním standardem by rozhodně bylo potřeba dovolit osvojování dětí homosexuálními páry, ale myslím, že to bude v Chorvatsku ještě dlouho nemožné“ (Maja).

„Jednou chci mít rodinu a žít spokojený rodinný život. Půjde to do úplně rovnoprávnosti“ (Petra).

„Se zákony jsem víceméně spokojená, nevím, co bych navrhla, chybí jen manželství“ (Jadranka).

„Na dítě jsem možná příliš stará (smích). Ale opět bych chtěla mít tu možnost“ (Monika).

Jedna z respondentek si myslí, že u osvojování dětí by neměla být úplná rovnost s homosexuálními páry.

„Zprv si myslím, že i když bychom měly (LGB osoby) mít právo na osvojování dětí, tak by hetero páry měly mít přednost. Proč? Protože si myslím, že je důležité, aby mělo dítě možnost žít s dvěma různými pohlavími. Syn, aby měl mužský vzor a holčička ženský. A to je každopádně lepší zajistit u hetero párů“ (Ivana).

Monika a Milica dále zmiňují důležitost prosazení zákonů na ochranu intersexuální lidí a transsexuálů. Také považují za důležité zlepšit povědomí o těchto lidech.

Další respondentky také navrhují větší diskusi ve veřejném prostoru a větší informovanost veřejnosti.

„Chce to větší informovanost společnosti, pak se možná dočkáme i zlepšení v názorech (na problematiku LGBT)“ (Jelena).

„Více informovat už ve škole. Neexistují jenom lesby a gayové, ale i jiné skupiny, jako jsou transsexuálové a další“ (Ana).

Cílit by se podle respondentek mělo hlavně na vzdělání, kde chybí prostor pro problematiku LGBTQI. Tři z dotázaných konkrétně zmiňují nespokojenost se sexuální a zdravotní výchovou v podobě, v jaké v současnosti je.

„Bylo by potřeba, aby to byli předměty, ne pouze mezipředměty, aspoň podle mě teda. A teď, nyní, o otázkách LGBT a genderu a pohlaví tam nezůstalo nic. V rámci zdravotní a sexuální výchovy je jen jak si správně mýt ruce, jak se sprchovat, reprodukční zdraví je tam velice málo, zodpovědný sex taky málo, plánování rodiny, to je tam velmi slabé“ (Monika).

„Myslím, že by to měl být povinný předmět. Že by všichni měli mít možnost seznámit se s těma tématy, ale bohužel, obzvlášť s tou novou vládou, no, ale dobře, doufám že my jako sdružení opět najdeme malou cestu, jak se dostat do škol. A myslím, že je opravdu důležitý, aby, aby mladí lidé byli vzdělání, aby věděli, že existují i jiné osoby, aby znali, nevím, že je rozdíl mezi pohlavím a genderem, aby rozuměli, kdo jsou transsexuálové a transvestité“ (Milica).

„U nás na střední se ohledně téhle otázky (různých sexuálních orientací) v rámci biologie řeklo opravdu málo. Rozhodně by se měla zlepšit výuka. To není žádná ideologie nějaký, co já vím, lobby nebo co, to jsou prostě fakta, všichni nejsme straight“ (Ivana).

7. Diskuse

V osobní rovině a ve smyslu fyzického a psychického násilí nebyla žádná z dotazovaných diskriminována. Ani ve škole, v práci či v rodině. Některé respondentky přiznávají, že je to možná tím, že ve škole či v práci neprovedly coming out a tím pádem je pro odlišnou sexuální orientaci nikdo diskriminovat nemohl. Tato kladná zkušenost respondentek je jistě dílem štěstí, nějaký druh násilí totiž v Chorvatsku zažilo kolem 70 procent příslušníků sexuálních menšin (Milković, 2013).

V rodinách respondentek o tom, že jsou lesby a jedna bisexuální, vědí. Všechny rodiny to přijaly spíše dobře. V některých rodinách bylo vše v pořádku od počátku, v některých se po prvotním nepřijetí dostavilo akceptování později. To je do jisté míry pozitivní výsledek, podle šetření agentury PULS (2007) by své dítě podpořila méně než polovina dotázaných rodičů a 13 procent by si v tom případě dokonce přálo, aby jejich dítě opustilo dům.

Ve všeobecné rovině a po hlubším zamyšlení si však respondentky diskriminované připadají. Všechny na veřejnosti upravují své chování tak, aby se nedostaly do problému. To jistě dělají i heterosexuální lidé, avšak dotázané v určitých situacích automaticky skrývají své projevy náklonnosti, protože se bojí vyloučení. Mají strach z negativních reakcí vázaných na jejich neheterosexuální projevy. Navíc, dotázané ze svého okolí znají lidi, kteří diskriminováni byli, ať už psychicky či fyzicky.

Některé se také považují diskriminované na úrovni práva, konkrétně v oblasti rodinného práva. Mohou sice uzavřít životní partnerství, to jim však neumožňuje osvojit si dítě. Přitom je to právo, které heterosexuální páry mají. Dotázaným ve většině nesejde na pojmenování svazku, nepotřebují pojmenování „manželství“, chtějí ale rovnost s muži a ženami v manželství. Z rozhovorů se dá vyčíst, že některé pojmenování životní partnerství až uráží a berou ho jako další způsob segregace pro většinovou populaci a sexuální menšiny. Na změně názvu netrvají spíše z kompromisu.

Nepřijetí a projevy diskriminace podle respondentek pramení z několika faktorů. Jsou jimi stereotypy a předsudky o homosexuálech, patriarchální společnost a velká moc církve. Přičemž nesnášenlivější vůči sexuálním minoritám jsou podle nich zejména muži a zejména vůči gayům. Respondentky se domnívají, že je tomu proto, protože homosexuální muži nesplňují požadavky chorvatské společnosti na správného muže, který má být zejména maskulinní, což je vlastně předsudek, neboť gayové nejsou automaticky feminizováni. A dále

má být heterosexuální. Nesnášenlivost vůči lesbám je podle respondentek dána zase patriarchální společností, kdy lesba nesplňuje požadavky pro tradiční role ženy. Homosexuálové tak mimo jiné nemohou dostát svazku muže a ženy s cílem plodit děti a vytvořit tak tradiční rodinu.

Otázka LGBTQI je tak podle respondentek spojena s konzervativnější chorvatskou společností, kde jsou dané genderové role a menší rovnoprávností žen v Chorvatsku. Ke stejnému závěru dochází i šetření Lukance (2014), v němž mladí homosexuální muži vnímají svou diskriminaci jako nepřijetí rozdílnosti a nadvládu heterosexuální většiny. Stejně tak šetření LORI (2007), které shledává menší přijatelnost homosexuality mužů následkem chorvatské heteronormativní společnosti s výraznými tradičními hodnotami, kdy se mužská homosexualita vidí jako nestydatější a zvrhlejší a ženská jako méně závažná, protože je zpravidla podřízena mužské sexualitě.

Jak už bylo zmíněno, tyto tradiční role, rodina a hodnoty, které zmiňují jak respondentky, tak výzkumy, úzce souvisí podle dotázaných s velkým vlivem církve. Přestože podle respondentek opravdových věřících není mnoho a lidé se za katolíky považují spíše formálně, náboženské konzervativní smýšlení je zakořeněno v názorech lidí.

Přes toto negativní hodnocení chorvatské společnosti se všem dotázaným žije v Rijece dobře. Město jim přijde liberálnější a rozhodně tolerantnější než jiná místa v Chorvatsku, zejména Dalmácie. Větší tolerantnost obyvatel Rijeky je i v souladu s výzkumy, které shledávají, že obyvatelé Rijeky mají méně předsudků a pozitivnější postoje k homosexualitě než obyvatelé Splitu (Parmač, 2005). Respondentky se v Rijece necítí vyloučené z míst pro společenský život a jsou spokojené s možnostmi, které ve městě mají. Za gay friendly kluby považují zejména RIVER PUB a Život. To potvrzuje i příručka pro policejní pracovníky (Popov, Jurčić, Bandalo a Labavić, 2011), která za „gayfriendly“ místa vytipovala klub DISCORDIA (nyní už zavřený), klub PALACH, Pub BARD, Caffè jazz TUNEL (zde se často odehrávají sešlosti LORI) a již zmiňovaný RIVER PUB. Respondentky si také cení akcí organizovaných sdružením LORI, kterých se většina dotázaných účastní.

Toto sdružení se mimo organizování různých akcí aktivně angažuje v právech LGBTQI osob, protože to má v popisu práce. Většina dotázaných, které nepracují v LORI, jsou však v této oblasti také aktivní, ať už v rámci LORI nebo mimo ni. Toto zjištění se dá vysvětlit dvěma způsoby.

Zaprvé tím, že jsem dotazovala jistou část lesbické komunity, která může být angažovanější už jen tím, že mi byla ochotna poskytnout rozhovor či odpovědět na otázky. Současně také tím, že jsou respondentky do jisté míry mezi sebou provázané, protože díky dobrovolnici v LORI jsem získala spoustu dalších kontaktů.

Zadruhé může být vysvětlením to, že LORI je v Rijece populární, mezi lesbickou komunitou známá, organizuje i různé společenské události a obyvatelé Rijeky tak mohou více tíhnout k tomu se angažovat v boji za práva LGBT osob než ve městech, kde žádná podobná organizace sídlo nemá.

V každém případě lze vidět, že dotázaným není osud otázky LGBTQI v Chorvatsku lhostejný a mají snahu se pro svou věc angažovat. Stejný závěr vyplývá z šetření Radkoviće (2014), kde LGBT dotázaní shledávají, že zlepšení situace LGBT osob je na nich a jedním z jejich cílů tak je být angažovaný skrz LGBT aktivismus. V některých případech bylo pro dotázané motivací k aktivismu či větší angažovanosti referendum o manželství.

Jak už bylo řečeno, respondentky si přejí zejména mít možnost osvojit děti a věří, že jednou nastane úplná rovnoprávnost s heterosexuálními páry. Obávají se, že to bude ve vzdálenější budoucnosti, protože chorvatská společnost podle nich potřebuje vyžrát. Pro vytvoření tolerantnější společnosti respondentky navrhuji veřejnost více vzdělávat a více o tématech LGBTQI mluvit. Podle některých by se mělo začít hned ve škole, kde je v současnosti podle respondentek špatná podoba sexuální výchovy.

8. Závěr

Sexuální menšiny v Chorvatsku mají k dispozici jednu z nejmodernějších legislativ chránící jejich práva nejen ve srovnání se západním Balkánem, ale i střední a východní Evropou. Sexuální orientace tu je rozpoznána jako zvláštní kategorie, která podléhá specifickým druhům diskriminace a je potřeba ji proto chránit. Homosexuální páry mají možnost uzavírat životní partnerství, díky kterému jsou si před zákonem rovny s heterosexuálními páry ve všech oblastech kromě adopce dětí. Chorvatsko tak postrádá legislativu umožňující homosexuálním párům osvojovat děti a větší míru ochrany intersexuálních a transsexuálních osob. Intersexuální osoby jsou nadále předělávané už jako děti, aniž by byl potřeba jejich souhlas a transsexuálové zase prozatím v Chorvatsku nemohou podstoupit změnu pohlaví.

Samotná LGBTQI komunita je v chorvatské společnosti stále více viditelná. Pravidelně se tu pořádají pochody hrdosti v Záhřebu a ve Splitu, tematika LGBTQI je více diskutovaná v médiích a na propagaci a ochraně sexuálních menšin se tu podílí hned několik lidskoprávních organizací. Také chorvatská společnost je stále tolerantnější, rozhodně však nelze tvrdit, že by byla bez předsudků, což potvrzuje i mé šetření. Obecně jsou méně tolerantní osoby straší, z Dalmácie, Slavonie a Liky, s nižším vzděláním, muži a ti, pro které má náboženství v životě velkou roli. To je dáno tím, že Chorvatsko je silně katolická země, kde má církev velký vliv. Pro katolickou církev je homosexualita nepřirozená a sexuální akt má podle ní sloužit k rozmnožování. Při mnoha příležitostech se církev také vyjadřovala vůči homosexuálním osobám velmi konzervativně a často i homofobně. Jistý podíl na tom má i Tuđmanův režim založený na nacionalismu a podporovaný právě římskokatolickou církví. Ten ve společnosti ukotvil značně patriarchální postoje, kdy po mužích se chtělo, aby byli silní maskulinní jedinci chránící rodinu. Po ženách se vyžadovalo, aby se v první řadě staly matkami a „doplnily“ tak ztráty na životech během chorvatské války za nezávislost. Na gaye se pohlíželo jako na slabé a feminizované, neschopné plodit potomky. To jistě utvrdilo stereotypní pohled na gender mužského a ženského pohlaví, který lesby a gayové nesplňují.

Po smrti Tuđmana se s novou vládou začaly postoje k homosexualitě postupně proměňovat, tradiční pohled na rodinu však zůstal. Při snaze o přijetí zákonů upravující soužití homosexuálních párů byly slyšet značně homofobní výroky některých politiků, zejména ze strany HDZ a také církevních hodnostářů. Požadavky LGBTQI osob byly brány jako nátlak jakési gay lobby s cílem zničit tradiční rodinu, která je chorvatské kultuře a

národu vlastní. Tento náhled vyvrcholil iniciativou U ime obitelji (Ve jménu rodiny) v roce 2013, která sesbírala dostatek podpisů pro vyhlášení referenda o ústavní definici manželství jako svazku muže a ženy. Referendum chorvatskou společnost značně rozdělilo a pro homosexuální páry bylo ponižující. Chorvaté v něm potvrdili strach o tradiční hodnoty a vyslovili se pro ústavní definici manželství. Nicméně, relativně krátce po referendu byl prosazen zákon o životním partnerství, jehož návrh byl pro iniciativu U ime obitelji hlavním impulsem. Lidskoprávní organizace dále pokračují ve své práci a aktivity LGBTQI komunity se daří pořádat bez větších incidentů.

Cílem mého šetření bylo zejména zjistit, jak samy příslušnice rijecké sexuální menšiny vnímají své postavení v chorvatské společnosti, jak interpretují vztah chorvatské veřejnosti k nim a jaké mají cíle v prosazování a dodržování svých práv do budoucna. Ukázalo se, že v osobní rovině respondentky diskriminaci nezažívají, obecně si ale přijdou diskriminované tím, že nemohou adoptovat děti jako heterosexuální páry. Spousta z nich také není otevřeně lesbická na veřejnosti a respondentky přiznávají, že ze strachu z negativních reakcí na veřejnosti občas upravují své chování. To přesto, že Rijeku považují za dobré místo k životu, se silnou LGBTQI komunitou, dobrými možnostmi pro sociální život a podmínkami pro LGBTQI aktivismus, který většina z nich v rámci rijecké organizace LORI provozuje.

Netolerance Chorvatů podle respondentek pramení z předsudků patriarchální společnosti, kdy lesba nesplňuje požadavky pro tradiční roli ženy a na homosexuálního muže je pohlíženo jako na feminizovaného jedince nesplňující charakteristiku správného muže. Pro lesby je tak toto téma spojeno s feminismem, rovností žen a genderovými stereotypy. Toto zjištění je v souladu s historickým vývojem v 90. letech, kdy bylo na ideál patriarchální, katolické společnosti a tradiční role cíleno.

Pro větší toleranci tak ještě bude potřeba pracovat na rovnosti pohlaví a více chorvatskou společnost o otázce LGBTQI informovat. Respondentky si přejí úplnou rovnoprávnost, přestože netrvají na umožnění manželství, stačilo by jim právo na adopci dítěte. Tyto změny podle nich nastanou, jen to bude ještě nějakou dobu trvat.

9. Zdroje

Primární zdroje

Právní normy:

Ustav Republike Hrvatske. NN 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14. [online]. [cit. 3. 3. 2018] Dostupné z: <https://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske>

Zakon o istospolnim zajednicama. NN 116/2003. [online]. [cit. 3. 3. 2018] Dostupné z: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2003_07_116_1584.html

Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola. NN 92/2014. [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_07_92_1836.html

Internetové zdroje:

Novinové články:

A.B.. *Karamarko: Izlazim na referendum i dat ću glas za brak*. [on-line]. 2013 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <http://www.dnevno.hr/vijesti/hrvatska/karamarko-izlazim-na-referendum-i-dat-cu-glas-za-brak-106750/>

Blic. *U Srbiji je čak 70 odsto LGBT osoba izloženo psihološkom nasilju*. [on-line]. 2017 [cit. 3. 3. 2018]. Dostupné z: <https://www.gay-serbia.com/u-srbiji-je-cak-70-odsto-lgbt-osoba-izloženo-psiholoskom-nasilju-8654/>

Cooper, A. *Serbia's Homophobes Are Not Just 'Loud Minority'*. [on-line]. 2017 [cit. 3. 3. 2018]. Dostupné z: <http://www.balkaninsight.com/en/blog/serbia-s-homophobes-are-not-just-loud-minority--09-11-2017>

Danas.hr. *ONI SU ROĐENI U KRIVOM TIJELU: U Hrvatskoj je desetero djece u postupku promjene spola*. [online]. 2017 [cit.2018-02-26]. Dostupné z: <https://net.hr/danas/hrvatska/oni-su-rodeni-u-krivom-tijelu-u-hrvatskoj-je-desetak-djece-u-postupku-promjene-spola/>

Delale, D. *Što Milana Bandića dovodi do nirvane?*. [on-line]. 2013 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/daniel-delale-i-milan-bandic---284896.html>

Derk, D. *Stanković otkriva: Sanader me pitao vidim li se u diplomaciji*. [on-line]. 2013 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://www.vecernji.hr/premium/stankovic-otkriva-sanader-me-pitao-vidim-li-se-u-diplomaciji-614525>

Dnevnik.hr. *'Zagreb pride 2007' izazvao lavinu nezadovoljstva*. [on-line]. 2007 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/zagreb-pride-2007-izazvao-lavinu-nezadovoljstva.html>

Embury-Dennis, T. *Kosovo holds its first ever official LGBT Pride parade*. [on-line]. 2017 [cit. 3. 3. 2018]. Dostupné z: <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/kosovo-gay-pride-lgbt-parade-first-ever-country-president-a7993516.html>

Grgić, I. *POGLEDAJTE VIDEO!: Pomoćni biskup Valentin Pozaić: Hrvatskoj je potrebna nova Oluja i lustracija!*. [on-line]. 2013 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <http://www.politikaplus.com/novost/70871/pomocni-biskup-valentin-pozaic-hrvatskoj-je-potrebna-nova-oluja-i-lustracija>

Hina a Turčin. *25% GRAĐANA PRESUDILO ŠTO JE BRAK Istra i Rijeka jedine u Hrvatskoj glasovale PROTIV*. [on-line] 2013 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: HOPKINS, V. *LGBT violence in the Balkans*. [on-line] 2013 [cit. 3. 3. 2018] Dostupné z: <https://www.opendemocracy.net/5050/valerie-hopkins/lgbt-violence-in-balkans>
<https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/25-gradana-presudilo-sto-je-brak-istra-i-rijeka-jedine-u-hrvatskoj-glasovale-protiv/924269/>

Index. *Bozanić: Brak je u opasnosti da bude diskriminiran*. [on-line]. 2013 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <http://www.index.hr/vijesti/clanak/bozanic-brak-je-u-opasnosti-da-bude-diskriminiran/712608.aspx>

Index. *Održan "Zagreb pride 2005."*. [on-line]. 2005 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <http://www.index.hr/vijesti/clanak/odrzan-zagreb-pride-2005/273943.aspx>

Index. *Policija spriječila napad na sudionike Zagreb Pridea, osmero uhićenih*. [on-line]. 2007 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <http://www.index.hr/vijesti/clanak/policija-sprijecila-napad-na-sudionike-zagreb-pridea-osmero-uhicenih/352707.aspx>

Index. *Prvi istočnoeuropski Gay Pride u Zagrebu*. [on-line]. 2006 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <http://www.index.hr/vijesti/clanak/prvi-istocnoeuropski-gay-pride-u-zagrebu/320305.aspx>

Jutarnji.hr. *VIDEO: ŽELJKA MARKIĆ 'Radije bih dala dijete u dom nego na posvajanje gay paru'*. [on-line]. 2013 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/video-zeljka-markic-radije-bih-dala-dijete-u-dom-nego-na-posvajanje-gay-paru/922088/>

Kirchner, v. M. J. *Hidden in the closet. LGBT Rights in the Western Balkans*. [on-line]. 2017 [cit. 3. 3. 2018]. Dostupné z: <https://mariejelenka.wordpress.com/2017/03/16/hidden-in-the-closet-lgbt-rights-in-the-western-balkans/>

Lakić, M. *Bosnian LGBTs Remain in Closet to Stay Safe*. [on-line]. 2017 [cit. 3. 3. 2018]. Dostupné z: <http://www.balkaninsight.com/en/article/bosnian-lgbts-remain-in-closet-to-stay-safe-10-04-2017>

LGBTI. *Five years LGBTI Support Center in Skopje*. [on-line]. 2018 [cit. 3. 3. 2018]. Dostupné z: <http://lgbti.mk/five-years-lgbti-support-center-in-skopje/?lang=en>

Lidovky.cz. *Chorvatsko schválilo registrované partnerství, adopci nepovolilo*. [on-line]. 2014 [cit. 3. 3. 2018]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/chorvatsko-schvalilo-registrovane-partnerstvi-adopci-nepovolilo-1do-zpravy-svet.aspx?c=A140715_212606_ln_zahranici_ele

Maretić Žonja, P. *Dražen Ilinčić: Nikada nisam imao problema zato što sam gay*. [on-line]. 2013 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://www.vecernji.hr/drazen-ilincic-nikada-nisam-imao-problema-zato-sto-sam-gay-906094>

- Marinović, D. *Ilinčić: Suprug mi je mlađi 17 godina, a već je umirovljenik*. [on-line]. 2015 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://www.24sata.hr/show/ilincic-suprug-mi-je-mlai-17-godina-a-vec-je-umirovljenik-420362>
- Meaker, M. *'The LGBT community is invisible': using data to fight hate crime in the Balkans*. [on-line]. 2017 [cit. 3. 3. 2018]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2016/mar/30/scared-come-out-lgbt-kosovo-serbia-bosnia-hate-crime>
- Media servis. *HDZ-ovac Ćorusić o autorima zdravstvenog odgoja: To su kvazi-znanstvenici, partijski činovnici, apartčiki pa i pedofili!*. [on-line]. 2013 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <http://www.index.hr/vijesti/clanak/hdzovac-corusic-o-autorima-zdravstvenog-odgoja-to-su-kvaziznanstvenici-partijski-cinovnici-apartciki-pa-i-pedofili/698708.aspx>
- Mikuličin, I. *'Fine mrtve djevojke napad su na sve koji mrže...pa i na lezbijke'*. [on-line]. 2013 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://www.jutarnji.hr/kultura/kazaliste/fine-mrtve-djevojke-napad-su-na-sve-koji-mrže...pa-i-na-lezbijke/1184648/>
- Net.hr. *Bandić: Nisam protiv Gay Pridea, pa moj pas je gay!*. [on-line]. 2011 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://net.hr/danas/hrvatska/bandic-nisam-protiv-gay-pridea-pa-moj-pas-je-gay/>
- Net.hr. *Fra Linić : Hoće li na ulicama sad paradirati pedofili?*. [on-line]. 2011 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://net.hr/danas/hrvatska/fra-linic-hoce-li-na-ulicama-sad-paradirati-pedofili/>
- Net.hr. *Kerum poručio Splićanima: Nemojte se osramotiti!*. [on-line]. 2011 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://net.hr/danas/hrvatska/kerum-porucio-splicanima-nemojte-se-osramotiti/>
- Nikolić, L. *'Nisam vidio nasilje u Splitu nego normalnu reakciju'*. [on-line]. 2011 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/nisam-vidio-nasilje-u-splitu-nego-normalnu-reakciju-20110613>
- Obad, O. *Sabor nije homofobičan, nego heteroseksističan*. [on-line]. 2007 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://www.jutarnji.hr/arhiva/sabor-nije-homofobican-nego-heteroseksistican/3272657/>
- Owens, S. *From Prosecution to Pride: Goran Miletić on the Evolution of LGBT Activism in the Western Balkans*. [on-line]. 2017 [cit. 3. 3. 2018]. Dostupné z: <http://balkandiskurs.com/en/2017/06/12/from-prosecution-to-pride-goran-miletic-on-the-evolution-of-lgbt-activism-in-the-western-balkans/>
- Pavičić, J. *SRAMOTA U SPLITU: 10.000 homofoba htjelo rastrgati 400 sudionika gay parade*. [on-line]. 2011 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/sramota-u-splitu-10.000-homofoba-htjelo-rastrgati-400-sudionika-gay-parade/2053008/>
- Penić, G. *'OVO SU UPUTE ZA BORBU PROTIV SEKSUALNOG ODGOJA' Božanić poslao mail vjernicima*. [on-line]. 2013 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/ovo-su-upute-za-borbu-protiv-seksualnog-odgoja-bozanic-poslao-mail-vjernicima/1156337/>

Romić, T. *Sabor usvojio Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola* [online]. 2014 [cit.2018-02-26]. Dostupné z: <https://www.vecernji.hr/vijesti/sabor-usvojio-zakon-o-zivotnom-partnerstvu-osoba-istog-spola-950588>

RTL. *Referendum podijelio poznate: Tko je 'za', a tko 'protiv'?*. [on-line]. 2013 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://tabloid.rtl.hr/zvijezde/991023/referendum-podijelio-poznate-tko-je-za-a-tko-protiv/>

S.V.. *Bozanić: Pozovite vjernike da izađu na referendum i ponosno zaokruže 'ZA'!*. [on-line]. 2013 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/kardinal-jpsip-bozanic-svecenicima-pozovite-vernike-da-izadzu-na-referendum-i-zaokruze-za---311992.html>

Schulman, M. *Generation LGBTQIA*. [on-line]. 2013 [cit. 3. 3. 2018]. Dostupné z <http://www.nytimes.com/2013/01/10/fashion/generation-lgbtqia.html>

Stojmenović, R. *Za HDZ-ovce seksologija nije znanost, nego "budalaština"*. [on-line]. 2013 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://www.24sata.hr/news/za-hdz-ovce-seksologija-nije-znanost-nego-budalastina-330850>

Šarić, J. *Dražen Ilinčić i Alen Kovač sklopili životno partnerstvo*. 2015. [on-line] [cit. 20. 2. 2018] Dostupné z: <https://www.vecernji.hr/showbiz/vjencali-se-drazen-ilincic-i-alen-kovac-1012369>

Tomović, D. *Montenegrin Capital Set for Gay Pride Parade*. [on-line]. 2017 [cit. 3. 3. 2018] Dostupné z: <http://www.balkaninsight.com/en/article/montenegrin-capital-set-for-gay-pride-parade-09-21-2017>

Tomović, D. *Montenegro Gays Urge Families to Attend March*. [on-line]. 2016 [cit. 3. 3. 2018] Dostupné z: <http://www.balkaninsight.com/en/article/montenegro-gays-to-march-for-family-values-12-14-2016-1>

Tportal.hr. *Hrvatska ukorena zbog homofobije u udžbenicima*. [on-line]. 2009 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/hrvatska-ukorena-zbog-homofobije-u-udzbenicima-20090826>

Youtube zdroje:

DEVET PITANJA KOJA STREJT LJUDI PITAJU GEJ LJUDE ft. Leo. In: *Youtube* [online]. 24.02.2007 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=q_TRlUn0cg kanál uživatele Renato Samardžić

Jeste li vi peder gospodine Sanaeru?. In: *Youtube* [online]. 6.03.2007 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=y8h75IIXsCc> kanál uživatele bijesprvi.

Kardinal Bozanić - Ideologiju koja mjenja istinu o čovjeku vjernici ne žele!. In: *Youtube* [online]. 2013. [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=v98BxB5YgRk> kanál uživatele trusiker4

Parada ponosa u Beogradu: Najduža šetnja i žurka u centru grada. In: *Youtube* [online]. 18.9.2016 [cit. 2018-03-25]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=b4T1gqBAIV0> kanál uživatele Radio Slobodna Evropa.

Smjehotresom do pozitive | Marina Orsag | TEDxZagreb. In: *Youtube* [online]. 30.05.2007 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=xGIR7IvY9X4> kanál uživatele TEDx Talks

The Struggle of Being Gay in Albania. In: *Youtube* [online]. 8.12.2015 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=kbdNh6p8RKo> kanál uživatele VICE

Jiné internetové záznamy:

AIDSMAP. *European Test Finder*. [online]. 2018 [cit.2018-02-26]. Dostupné z: http://www.aidsmap.com/european-test-finder?country=c016fce6-3bf3-45b4-924d-d34c4ff6ed61®ion=&location=&latitude=&longitude=&test_type=82776&display_type=list#en

AVEN. *Overview*. [on-line]. 2013 [cit. 3. 3. 2018]. Dostupné z: <http://www.asexuality.org/?q=overview.html>

Donatori | Udruga LORI. [online]. Copyright © 2010 LORI, All Rights Reserved [cit. 24.04.2018]. Dostupné z: <http://www.lori.hr/hr/lori/donatori>

ERA: LGBTI Equal Rights Association for Western Balkans and Turkey. *Kosovo* [online]. 2018 [cit.2018-02-26]. Dostupné z: <http://www.lgbti-era.org/content/kosovo>

EU Law and Publications One hundred words for equality, A glossary of terms on equality between women and men. Dostupné z: <http://eige.europa.eu/rdc/library/resource/dedupmrg200286>

European Commission. *Kosovo*. [on-line]. [cit. 3. 3. 2018] Dostupné z: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/kosovo_en

European Commission. *One hundred words for equality. A glossary of terms on equality between women and men*. ISBN 92-828-2627-9. [on-line]. 1998 [cit. 20. 4. 2018]. Dostupné z: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/7342d801-86cc-4f59-a71a-2ff7c0e04123/language-en/format-PDF/source-30942136>

Hedl, D. *Sex Education in Croatia. The war between the Church and government*. [on-line]. 2013 [cit. 20. 2. 2018] Dostupné z: <https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/Croatia/Sex-Education-in-Croatia.-The-war-between-the-Church-and-government-129226>

HUHIV. *Checkpoint*. [online]. 2018 [cit.2018-02-26]. Dostupné z: <https://huhiv.hr/checkpoint/>

ILGA-Europe – the European Region of the International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association. *Rainbow Map*. [on-line]. 2017 [cit. 3. 3. 2018] Dostupné z: <https://rainbow-europe.org/#1/0/0>

Iskorak – Wikipedija. [online]. [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Iskorak>

Kontra. *Povijest*. Kontra.hr [online]. 2016 [cit.2018-02-26]. Dostupné z: <http://www.kontra.hr/o-nama/povijest/>

LGBTQIA Resource Center. *Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender, Queer, Intersex, Asexual Resource Resource Center Glossary*, [on-line]. 2018 [cit. 3. 3. 2018]. Dostupné z <https://lgbtqia.ucdavis.edu/educated/glossary.html>

Menšina. *Encyklopedie antropologie* [on-line] [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/do/sci/UAntrBiol/el/encyklopedie/index.html>

Munter, de A. *Zapadni Balkan*. [on-line]. 2018 [cit. 3. 3. 2018]. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/hr/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.5.2.html

Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva. *Zaklada*. [online]. 2018 [cit.2018-02-26]. Dostupné z: <https://zaklada.civilnodrustvo.hr/zaklada>

Ombudsman veřejný ochránce práv. *Co je to diskriminace?* [on-line]. 2018 [cit. 3. 3. 2018]. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/diskriminace/pomoc-obetem-diskriminace/co-je-co-neni-diskriminace/>

Povijest | Kontra. *Kontra / Lezbijska grupa* [online]. Copyright ©2016 [cit. 24.04.2018]. Dostupné z: <http://www.kontra.hr/o-nama/povijest/>

Grad Rijeka. *PGŽ - Naslovnica* [online]. [cit. 24.04.2018]. Dostupné z: https://www.pgz.hr/nas_kraj/gradovi_i_opcine/grad_rijeka

Projekti | Udruga LORI. [online]. Copyright © 2010 LORI, All Rights Reserved [cit. 24.04.2018]. Dostupné z: <http://www.lori.hr/hr/lori/projekti>

Životno partnerstvo. *Mitovi i činjenice*. [online]. [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://www.zivotnpartnerstvo.com/hr/mitovi-i-cinjenice/>

Literatura:

Fiske, J. *Television culture*, Routlege. 2001. Taylor & Francis e-Library.

Hartl, P. a Hartlová, H.. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.

Hendl, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Třetí vydání. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0219-6.

Janošová, P. *Homosexualita v názorech současné společnosti*. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-7184-954-5

Maccabe, C. "Defining Popular Culture" in C. MacCabe (ed.) (1986) *HighTheory/Low Culture*, Manchester: Manchester University Press.

Reichel, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. Sociologie. ISBN 978-80-247-3006-6.

Žegura, I. *Coming out: razumjeti vs./feat. prihvatiti*. Naklada MD, Zagreb 2006.

Výzkumy a studie:

Bagić, D. *Odgaja li škola dobre građane? Studija o političkoj socijalizaciji hrvatskih srednjoškolaca*. Zagreb: GONG i Fakultet političkih znanosti. 2011.

- Bijelić, N. *Muškarci i rodna ravnopravnost u Hrvatskoj*. Rezultati istraživanja IMAGES – International Men and Gender Equality Survey. CESI. Zagreb. [online]. 2011 [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: https://www.cesi.hr/attach/_i/istrazivanje_muskarci_i_rodna_ravnopravnost_u_hrvatskoj.pdf
- Bubalo, I. *Stav homoseksualnih osoba prema biseksualnim muškarcima i ženama*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. 2014.
- CARE i ICRW. *Inicijativa mladića za prevenciju rodno uvjetovanog nasilja u regiji*. Tehnički sažetak početnog istraživanja – Izvješće za Hrvatsku. Zagreb, 2009.
- Hidžić, A. a Bijelić, N. *Izveštaj istraživanja o mišljenjima i stavovima prema homoseksualnosti u srednjim školama u Zagrebu*. Zagreb, 2012.
- Jeleč, N.: *Ljudska prava LGBT osoba u kontekstu europskih integracija*. Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine. Sarajevo. [online] 2015 [cit. 3. 3. 2018]. Dostupné z: <https://www.parlament.ba/Publication/Read/3934?title=ljudska-prava-lgbt-osoba-u-kontekstu-evropskih-integracija&pageId=0>
- Jugović, I. a Kamenov, Ž. *Rodna (ne)ravnopravnost i diskriminacija u obiteljskim odnosima*. 2009 In: *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj*. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Institut za društvena istraživanja Zagreb. Biblioteka ONA, 2011.
- LORI. *Istraživanje među pripadnicama i pripadnicima seksualnih i rodni manjina o prihvaćenosti u vlastitoj obitelji*. In: *Prihvaćenost pripadnica i pripadnika seksualnih i rodni manjina u obitelji u Hrvatskoj*. Rezultati istraživanja. Lezbijska organizacija Rijeka „LORI“. 2007.
- LORI. *Razumjeti i podržati. Prihvaćanje seksualnih i rodni manjina u obitelji*. Lezbijska organizacija Rijeka LORI. [online]. 2011 [cit.2018-02-26]. Dostupné z: https://www.lori.hr/images/stories/download/Razumjeti_podrzati_2011.pdf
- Lukanec, N. *Percepcija diskriminacije i iskustvo doživljenog fizičkog nasilja mladih muških homoseksualnih osoba u socijalnim odnosima*. Neobjavljeni diplomski rad. Studijski centar socijalnog rada Pravnog fakulteta u Zagrebu. 2014.
- Milković, M. *Brutalna stvarnost: Istraživanje o nasilju, diskriminaciji i zločinu iz mržnje protiv LGBTIQ osoba u Republici Hrvatskoj*. Zagreb Pride 2013. Dostupné z: http://www.zagreb-pride.net/new/wp-content/uploads/2016/01/brutalna_stvarnost_hr_web.pdf
- Parmač, M.: *Stavovi studenata prema osobama homoseksualne orijentacije*, 2005, Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za psihologiju. [cit. 3. 3. 2018]. Dostupné z: <https://bib.irb.hr/datoteka/213689.MajaParmac.pdf>
- Pikić, A. a Jugović, I. *Nasilje nad lezbijkama, gejevima i biseksualnim osobama u Hrvatskoj: izvještaj istraživanja*. Lezbijska grupa Kontra. Zagreb 2006. ISBN 953-98889-1-3.
- Popov, M. a Jurčić, M. a Bandalo, A. a Labavić, N. *Priručnik o suzbijanju nasilja protiv LGBT osoba za policijske djelatnike/ice*. Zagreb Pride i Centar za LGBT ravnopravnost, Zagreb. [online]. 2011 [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: http://www.zagreb-pride.net/new/wp-content/uploads/2015/07/brosura_policija_final_web.pdf

Pučki pravobranitelj. *Istraživanje o stavovima i razini svijesti o diskriminaciji i pojavnim oblicima diskriminacije*. Zagreb [online]. 2016 [cit. 2018-01-21]. Dostupné z: <http://ombudsman.hr/attachments/article/1147/Istra%C5%BEivanje%20-%20diskriminacija%202016.pdf>

PULS. *Istraživanje stavova građana i građanki Hrvatske ukoliko bi članovi/ce njihovih obitelji bili/e homo/biseksualne, transrodne ili transeksualne osobe*. In: Prihvaćenost pripadnica i pripadnika seksualnih i rodni manjina u obitelji u Hrvatskoj. Rezultati istraživanja. Lezbijska organizacija Rijeka „LORI“. 2007.

RADAKOVIĆ, D. Doživljaj homoseksualaca o integriranosti u društvo. Neobjavljeni specijalistički rad. Studijski centar socijalnog rada Pravnog fakulteta u Zagrebu. 2014.

Stigmatiziranje homoseksualaca (interni izvještaj s 13. Ljetne psihologijske škole). Zagreb; Hvar, 2003.

VRBAT, I. *Uključenost u manjinsku zajednicu, LGB aktivizam i aspekti seksualnog identiteta kod LGB osoba*. Neobjavljeni diplomski rad. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. 2015.

Sekundární zdroje

Berg, van den M a kol., *Religion, homosexuality, and contested social orders in the Netherlands, the western Balkans, and Sweden*. Religion in Times of Crisis. Leiden/Boston: Brill 116-134. [on-line]. 2014 [cit. 20. 2. 2018] Dostupné z: http://www.ruardganzevoort.nl/pdf/2014_Religion_Homosexuality_Contested.pdf

Brakus, A. *LGBT activism in the Western Balkans: a regional fight for rights*. [on-line]. 2018 [cit. 20. 4. 2018]. Dostupné z: <http://politicalcritique.org/world/eu/2018/lgbt-activism-in-the-western-balkans-a-regional-fight-for-rights/>

CEL Kosova. *The LGBT Movement*. [on-line] [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <http://advocacy-center.org/wp-content/uploads/2015/10/Book-on-The-LGBT-movement-in-Kosovo.pdf>

Juras. S. *LGBT prava zaštićena Ustavom*, Zagreb: Lezbijska grupa Kontra. 3. izmjenjeno izd. 2006.

Kahlina, K. *Local histories, European LGBT designs: Sexual citizenship, nationalism, and "Europeanisation" in post-Yugoslav Croatia and Serbia*. Women's Studies International Forum. 49.10.1016/j.wsif.2014.07.006. 2014.

Moravcová, J. *Homosexualita z pohledu římskokatolické církve a organizací v České republice, které se hlásí za práva gay a lesbických osob*. 2011, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, Katedra teologické a sociální etiky

Rosenberg, R. *Prosperous conflict. How backlash helps LGBT rights activists in the Western Balkans*. [on-line]. 2016 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://cdr.lib.unc.edu/indexablecontent/uuid:db391c78-9a64-4c85-89cf-2e177a7799b0>

Slootmaeckers, K. & Sircar, I. *Croatia, the EU, and the marriage referendum: The symbolic case of LGBT rights*. ECPR General Conference. Glasgow. [on-line]. 2014 [cit. 20. 2. 2018]. Dostupné z: <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/f3af562f-e97a-4143-8292-ac4d2150062f.pdf>

Štulhofer, A. *Is there a need for a European-wide initiative on comprehensive sexuality education?* Reflections from Croatia. Sex Education. VOL. 16, NO. 4, 432-438. 2016.

Vučetić, V. a Kirchbaum, R.: *Usmena povijest homoseksualnosti u Hrvatskoj*, Queer Zagreb. Zagreb. DOMINO. 2007.

Vuletić, D.: *Gay Men and Lesbians*. In: *Croatia since independence: war, politics, society, foreign relations*. München: Oldenbourg, Südosteuropäische Arbeiten. 2008. ISBN 978-3-486-58043-3.